

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ - ПРИШТИНА
INSTITUTE FOR SERBIAN CULTURE - PRISHTINA

Мирослав М. Поповић

СТЕФАН ДРАГУТИН – ВЕРСКА ПОЛИТИКА И КУЛТ

Прилози за биографију

Лепосавић 2020

Мирослав М. Поповић

СТЕФАН ДРАГУТИН – ВЕРСКА ПОЛИТИКА И КУЛТ

Прилози за биографију

Мирослав М. Поповић
СТЕФАН ДРАГУТИН – ВЕРСКА ПОЛИТИКА И КУЛТ
Прилози за биографију

Издавач

Институт за српску културу
Приштина / Лепосавић

За издавача

Главни и одговорни уредник
Проф. др Драган Танчић

Рецензенти

Др Драгана Јањић, виши научни сарадник
Проф. др Борис Стојковски, ванредни професор
Др Милош Ивановић, научни сарадник

Уредник

Др Драгана Јањић, виши научни сарадник

Превод на енглески

Аутор

Лектура

Марија Живковић

Прелом и припрема

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

100

ISBN 978-86-89025-54-5

Мирослав М. Поповић

**СТЕФАН ДРАГУТИН
– ВЕРСКА ПОЛИТИКА И КУЛТ**

Прилози за биографију

Лепосавић

2020

САДРЖАЈ

УВОД	7
РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА У СРПСКИМ ЗЕМЉАМА	
ДО СРЕДИНЕ 13. ВЕКА	11
Опште црквене прилике у српским земљама после 1204. године	11
Продор просјачких редова	18
СТЕФАН ДРАГУТИН И РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА	29
Младост и преузимање престола	30
Драгутин, Лионска унија 1274. и контекст међународних односа	35
Смена на престолу	42
Однос према Римокатоличкој и Српској православној цркви у склопу међународних околности	49
ПИТАЊЕ КУЛТА СТЕФАНА ДРАГУТИНА	
У НАШОЈ ИСТОРИОГРАФИЈИ	63
Појам светости, култа и канонизације светих: кратак увод	63
Питање култа Стефана Драгутина	70
ЗАКЉУЧАК	81
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	85
SUMMARY: STEPHAN DRAGUTIN	
– RELIGIOUS POLICY AND CULT	97
РЕГИСТАР ИМЕНА И ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА	101

УВОД

Сваки члан владарског дома Немањића заслужује своју научну биографију. Неки су је већ добили, укључујући и Немањиће другог реда¹, неки је још чекају. Стефан Драгутин (српски краљ 1276–1282, „сремски краљ“ 1284–1316), као личност свакако заокупља пажњу историчара и публике, животом пуним узбудљивих, драматичних обрта, о којима немамо увек јасних вести из извора, који захтевају објашњења и тумачења, а о њима у историографији постоје различити ставови. Стефан Драгутин је најстарији син краља Стефана Уроша I (1243–1276), из брака са краљицом Јеленом (умрла 1314), пореклом са Запада, зет угарског краља са титулом *младог краља*, који је, незадовољан, насилно преузео престо од оца, под не баш најјаснијим околностима. После владавине од 1276. до 1282. године, повукао се са престола у корист млађег брата Стефана Уроша II Милутина (1282–1321), после пада са коња и Дежевског сабора исте 1282, а да није јасно како и зашто је дошло до преокрета, ни контекст политичке ситуације у српској држави. Драгутин наставља владавину на територијама својих области које је добио од угарског краља и активно учествује, до 1316, у политичким дешавањима на релацији Србија – Угарска – Света Столица – западне земље, која су била веома турбулентна, у контексту политичких и црквених односа Запада и Византијског царства. Водио се рат

---

1 Бождар Ферјанчић, Сима Ђирковић, *Стефан Душан краљ и цар: 1331–1355*, Београд: Завод за уџбенике, 2005; Влада Станковић, *Краљ Милутићин (1282–1321)*, Београд: Фреска, 2012; Дејан Јечменица, *Немањићи грујоћ реда*, Београд: Филозофски факултет Универзитета, 2018.

између браће Драгутина и Милутина, о којем не знамо много, па чак ни тачно трајање, а браћа су се на крају помирила. Наиме, Дежевским споразумом, Драгутинови наследници је требало да заузму престо после Милутинове смрти, а Милутин је систематски радио на њиховом изоловању, те форсирао свог најстаријег сина Стефана. Пред крај живота, Драгутин се замонашио и узео монашко име Теоктист. Питање његовог култа је веома занимљиво, постоје мишљења да је систематски потискиван у циљу давања легитимитета Милутиновој лози у праву првенства на српски престо, те да је Драгутиново житије настало у циљу стварања монашко-аскетског култа.

Вишеструко су занимљиви односи Стефана Драгутина са обема хришћанским Црквама. Док је улазио у преговоре са Папством, у склопу политичких игара тога времена и тежњи да ојача свој положај и обезбеди утицај на угарском престолу, с једне стране, па је и сам папа стављао Драгутинове територије под своју заштиту, Драгутин је радио на оснивању православних епископија и јачању Српске православне цркве у областима којима је владао, с друге стране. Његови синови из брака са угарском принцезом Каталином, Владислав и Урошиц, васпитани су као православци, кћери су биле римокатоликиње. Очигледно је да је постојала сарадња, из политичких интереса, али и опште атмосфере толеранције двеју вера.

Дело које је пред нама односи се на два аспекта личности и живота Стефана Драгутина и представља прилоге за његову биографију, која тек треба да буде написана. Први је однос са Римокатоличком црквом, уз осврт на њено присусутво у српским земљама пре средине 13. века, као и на продор просјачких редова, који полако односе превагу над другим, у оквиру исте Цркве. Овај однос се мора посматрати у склопу активности владарске тријаде тога времена, Драгутина, Милутина и Јелене, краљице мајке. Сарадња са Римокатоличком црквом огледала

се у учешћу у преговорима и политичким активностима Свете столице, даровању и обнови римокатоличких опатија и поклањању икона римокатоличким богомољама у Барију и Ватикану. Други аспект, блиско повезан са односима Драгутина са двама Црквама, јесте питање његовог култа у Српској православној цркви, за који је дат преглед тумачења у српској историографији и историји књижевности. Дело је преглед, заснован на ставовима савремене историографије, и базира се на нашим ранијим радовима, који су проширени и обогаћени новим критичким апаратом.²

---

2 Мирослав Поповић, *Српска краљица Јелена између римокатоличанства и православља*, Београд: Институт за теолошка истраживања Богословског факултета у Београду, 2010; „Стефан Драгутин и Римокатоличка црква“, *Башинина* 41 (2016), 77-99; „Један осврт на питање култа Стефана Драгутина у нашој историографији“, *Наш ѧраї* 1-4 (2017), 205-217.

РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА У СРПСКИМ ЗЕМЉАМА ДО СРЕДИНЕ 13. ВЕКА

Тежиште ових редова о животу и делатности краља Стефана Драгутина односиће се на његов однос и везе са организацијом Римокатоличке цркве и Римском куријом. Да бисмо представили историју црквено-политичких односа српске државе са Западом и Византијом од средине 13. века, па све до 1316. године, морамо се укратко осврнути на ситуацију у којој су се српске земље нашле после пада Цариграда у руке крсташа.

Опште црквене прилике у српским земљама после 1204. године

Поседице Четвртог крсташког рата и освајања Цариграда 1204. године имале су велики утицај на историју Балканског полуострва. Византијско царство, мада обновљено 1261, никада више није могло да се са универзалистичким схватањима односи према јужнословенским народима. Новонастале државе, грчке и латинске, настојале су да наставе државне и црквене традиције Византијског царства. Политика Стефана Немањића (1196–1228) и његових најближих наследника формирала се према положају српске државе изложене сукобу интереса и утицаја Истока и Запада.³

---

3 *Историја српског народа (=ИСН) I*, Београд: Српска књижевна задруга, 1994, 297 (Божидар Ферјанчић); Б. Ферјанчић, „Србија и византијски свет у првој половини XIII века (1204-1261)“, *Зборник радова Византолошког института* 27-28 (1989), 105-107. О дешавањима у Србији 1196-1282. в. синтезу Ђорђе Бубало, *Српска земља и поморска*

Млечани су показали нарочито интересовање за Балканско полуострво, заузели главне трговачке центре и поморске путеве Византијског царства, били фактор великог значаја међу крсташким државама. Оријентација Стефана Немањића била је усмерена ка Западу и Венецији. Оженио се Аном, унуком дужда Енрика Дандола, а брак је склопљен после 1204 године.⁴ Ана Дандоло је са Стефаном имала сина Уроша. Српски жупан је тражио краљевски венац од папе Иноћентија III пред сам почетак 13. века, али је став Угарске то спречио. Наиме, Стефанов брат Вукан (1165–1207), као удеони кнез Дукље носио је титулу краља. Њу је признао и папа Иноћентије III (1198–1216), називајући га краљем Дукље и Далмације. Званична титула у употреби у Зети била је „краљ Диоклије, Далмације, Требиња, Топлице и Хвосна“. Пошто краљевском титулом нису обухваћене све српске земље, Вукан ју је затражио од папе. Иноћентије III је био близу да краљевском титулом овенча Стефана Немањића, али су угарски краљ Емерик (1182–1204) и Вукан утицали да одустане од ове одлуке.⁵ Ово се дешавало у предвечерје сукоба Стефана и Вукана, који је кулминирао тако што је Вукан збацио брата са жупанског престола у лето 1202. уз помоћ угарског краља. Браћа су се измирила 1205. године; Стефан Немањић је као велики жупан имао врховну власт у земљи, а Вукан са титулом краља владао удеоном кнежевином Зетом.⁶

у доба владавине Немањића. Књ. 1, Од Сабора у Расу до Сабора у Дежеву, Београд: „Филип Вишњић“, 2016.

- 4 Према подацима млетачког хроничара из знатно познијег периода брак је склопљен тек 1216-1217, а Б. Ферјанчић у *Историји српског народа I*, 299, сматра да је до брака дошло вероватно 1207-1208, после крсташког освајања Цариграда, када је и утицај Млечана у унутрашњости Балканског полуострва био најјачи. В. Ивана Коматина, „Ана Дандоло – прва српска краљица?“ *Зборник Мајице српске за историју* 89 (2014), 7-22.
- 5 Augustin Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalem historiam illustrantia I (1198–1549)*, Romae, 1863, 36, br. 57; Константин Јиречек, *Историја Срба I*, Београд: Слово Љубве, 1981, 164.
- 6 *ИСН I*, 299-301 (Б. Ферјанчић).

Године 1217. Стефан је поново послао изасланика папи Хонорију III (1216–1227) и тражио краљевску круну. Папа му је преко легата послао краљевски венац.⁷ Стефан је и у византијској (пре 1204) и у латинској епохи (после 1204) краљевску круну тражио тамо одакле је у тадашњем међународном политичком поретку једино и могао да добије, у папском Риму. Самосталност државе, озваничена краљевским знамењима, добијала се из Рима, а аутокефалност „националне“ цркве из Цариграда, односно током прве половине 13. века из Никеје. Краљевска титула која је стигла из Рима значила је политичку независност, учврстила Стефанов положај у тадашњем свету и дала легитимност његовој владавини. Томе сведочи Стефанова употреба епитета „самодржац“ – автократор. Краљевско достојанство имали су раније дукљански владари, ограничено на малу територију. Стефан није постао само краљ Дукље и уз њу Далмације, Травуније и Захумља, већ „свих српских земаља“. Савременици су га прозвали „првовенчани“ краљ.⁸

7 Franjo Rački, „Pismo prvovenčanog kralja srpskog Stjepana I папи Honoriju III god. 1220“, *Starine* 7 (1876), 53-55, Thomas Archidiaconus, *Historia Salonitana*, ed. F. Rački, Zagrabiae 1894, 91.

8 Најновији поглед на ова питања в. Синиша Мишић, Радивој Радић, *Србија 1217.: насљанак краљевине*, Београд: Еволута, 2016; Драгана Јањић, „Римска црква и добијање краљевске круне 1217. године (канонски аспекти римских сабора)“, у: *Српска краљевска у средњем веку*, уредник Синиша Мишић, Краљево: Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за историју, Центар за историјску географију и историјску демографију; Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, Одсек за историју; Универзитет у Нишу – Центар за византијско-словенске студије; Град Краљево, 2017, 127-145; Драгољуб Марјановић, *Византијски свет и Српска црква у 13. и 14. веку*, Нови Сад: Mediterran Publishing, 2018; Ивана Коматина, „Папска политичка теорија и практична политика: краљевство код Јужних Словена до краја 12. века“, у: *Краљевство и Архиепископија у српским и њоморским земљама Немањића*, уредници Љубомир Максимовић, Срђан Пириватрић, Београд, 2019, 31-50. и остали радови у овом Зборнику, нарочито: Рудолф Шифер, „Римско папство и развитак европских држава у средњем веку“, 13-22; Јоанис Тарнанидис, „Појам и канонски положај установе аутокефалије у оквиру организације

После добијања краљевске круне Стефанов брат, монах Сава (1175–1236), отишао је у Никеју са јасним и разрађеним планом. У Никеји се обратио са молбом цару Теодору I Ласкарису (1175–1222) и васељенском патријарху Манојлу Сарантену Харитопулу. Тражено је да се за српску државу оснује посебна архиепископија и да се један од монаха из Савине пратње посвети за архиепископа. Цар и патријарх су за архиепископа именовали и посветили Саву Немањића. Сава је замолио да Српска архиепископија буде проглашена аутокефалном, чиме би епископи у српској држави добили право да из своје средине бирају и посвећују архиепископе, без сагласности византијског цара и васељенског патријарха. Овакав захтев је прихваћен и Српска архиепископија је постала аутокефална 1219. или 1218. године.⁹

Сава је почео да оснива низ нових епископија на читавој територији српске државе. Од великог значаја биле су православна епископија на Превлаци са центром у манастиру Св. Арханђела (прва православна монашка заједница у приморју

и управе Источне православне цркве“, 23-30; Гинтер Принцинг, „Папство и православни југоисток Европе 1180–1216. Поновно разматрање“ 51-106; Срђан Пириватрић, „Криза византијског света и постанак краљевства и аутокефалне архиепископије свих српских и поморских земаља“, 107-146; Смиља Марјановић Душанић, „Српски успон на краљевство: тумачења и значења обреда крунисања“, 147-188; Небојша Порчић, „Немањићи успон на краљевство у светлости дипломатичких и дипломатских сведочанстава“, 219-244; Ђорђе Бубало, „Територијална компонента краљевске титуле Немањића“, 245-290; Такође в. и Ивана Коматина, „*Велико краљевство од њрва*: крунисање Стефана Немањића и ‘традиција Дукљанског краљевства’, *Историјски часопис* 66 (2016), 15-34. В. и Љубомир Максимовић, „Србија и последице IV крсташког рата“, у: *Међународни научни симпозион 950 година од Великог раскола и 800 година од њада Цариграда у руке крсташа*, Београд 2004, 71; Милош Благојевић, „Основна знамења српских краљева и архиепископско достојанство“, у: Милош Благојевић, *Немањићи и Лазаревићи – Српска средњовековна државност*, Београд: Завод за уџбенике, 2005, 77.

9 М. Благојевић, *Основна знамења српских краљева и архиепископско достојанство*, 78-79.

српске државе) и Стонска епископија, које су требале да бране положај самосталне Српске православне цркве према суседним римокатоличким дијецезама.¹⁰

У централном делу Балкана границе између римског и источног хришћанства усталиле су се до средине 13. века. После рушења Самуиловог царства и обнављања византијске власти над великим делом Балканског полуострва, основана је Охридска архиепископија 1018. године. Граница цариградске и римске јурисдикције била је на рубовима северних и западних епархија Охридске архиепископије, а она ће после раскола из 1054. године постати граница римокатоличанства и православља. У почетку граница није изгледала трајна и постојале су опције за њена померања. На северу је она одвајала од римокатоличке Угарске, која је у 11. и 12. веку имала у црквеном животу значајне источне и византијске елементе. На западу границе православног подручја била су најистуренија епископска средишта Охридске архиепископије: Сирмиј, Рас и Призрен. Западно од граница ових епископија било је подручје јурисдикције приморских градова: Сплита, Дубровника, Бара, а јужно архиепископије Драча. Јурисдикцију над територијама у унутрашњости полуострва додељивао је папа и око ње су се водили спорови између приморских метропола.¹¹

Дубровчани су тврдили да се територија њихове надбискупије простирала од граница Калочке надбискупије, а Бар да њихова јурисдикција обухвата територије Србије, Босне и Требиње. Изгледа да су ове две метрополе стварно управљале сразмерно уским појасом у залеђу морске обале, укључујући Захумље и Требиње на дубровачкој, односно равнице око река Зете и Мораче и око Скадарског језера, на барској страни.

10 *ИСН I*, 305 (Б. Ферјанчић).

11 С. Ђирковић, „Католичке парохије у средњовековној Србији“, у: Сима Ђирковић, *Работници, војници, духовници*, Београд: Equilibrium, 1997, 240-241.

Бискуп Босне је у 12. веку био потчињен дубровачком надбискупу, али је утицај Дубровника минималан. *Лейтџис Појпа Дукљанина* доноси легенде о црквеној власти Бара над територијом Србије до краја 12. века.¹²

Аутокефална српска архиепископија укључивала је три старе епископије издвојене из састава Охридске архиепископије – Призрен, Рас, Липљан и Ниш (Нишка епископија је остала у оквиру Српске архиепископије сигурно до 1235. године) и територије под влашћу српског краља, осим приморских градова и њихове непосредне околине. Јурисдикционо подручје Бара није у знатној мери сужено, изгубљене су равнице око Зете и Мораче, сачуван је Пилот, равница између Скадарског језера и планина у залеђу. Последице су биле теже за Дубровник. У Стону је основана православна епископија, а дубровачки суфраган се преселио на Корчулу, док је други суфраган постао титуларни требињско-мркански бискуп. На Превлаци код Котора настала је још једна православна епископија.¹³

Оснивањем православних епископија после 1219. године, Босна је одвојена од метрополе у Дубровнику, па је управљање њоме постало тешко за дубровачке надбискупе. Стога је 1247. Босанска бискупија одвојена од Дубровника и потчињена надбискупији у Калочи. Римска црква је на територијама босанских банова и српских крајева остала присутна у виду изолованих парохија или манастира. У Србији су римокатоличке парохије почеле да настају од средине 13. века на основу привилегија досељених Саса, а у Босни су везане за мисионарску делатност фрањеваца. Саси су као грађани Брскова суделовали у управи

---

12 *Истџо*, 242.

13 *Истџо*, 242. Види Јованка Калић, „Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године“, у: Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање, уредник Војислав Ђурић, Београд: САНУ, 1979, 27-53; Ивана Коматина, *Црква и држава у српским земљама од 11. до 13. века*, Београд: Историјски институт, 2016, 286.

градом. У њему је као угледна личност боравио Хајнц де Биберанис, који је 1285. године саградио капелу посвећену Богородици и предао је на управу дубровачким доминиканцима. Тај дар је на њихову молбу потврдио которски бискуп Домније. То је прва позната римокатоличка парохија у Србији.¹⁴

Важно питање била су права и статус дијецеза Римокатоличке цркве у Приморју, које су припајањем Зете ушле у састав српске државе. Бискупија у Котору је свакако пре 1063. била под јурисдикцијом Надбискупије у Барију.¹⁵ Тако су Немањићи морали да се баве решавањем старог спора између Барске и Дубровачке дијецезе око црквене јурисдикције над територијама Зете и Приморја. На побољшање положаја Барске надбискупије, која је улазила у границе српске државе, утицала је западна политичка оријентација Стефана Немањића. На Латеранском сабору 1215. године Барска надбискупија је добила предност. О бризи за положај Римокатоличке цркве у Приморју сведочи повеља бенедиктинском манастиру на острву Мљету из 1220. године.¹⁶ Борба Бара и Дубровника водиће се до средине 13. века.¹⁷

14 С. Ћирковић, Д. Ковачевић-Којић, Р. Ђук, *Старо српско рударство*, Београд: Вукова задужбина, Нови Сад: Прометеј, 2002, 22; Катарина Митровић, „Католичка парохија у Брскову“, *Милешевски записи* 9 (2012), 25-34. В. и Катарина Митровић – Дејан Радичевић, „Католичка парохија у Руднику“, у: Рудник и Венчац са околином у средњем веку и раној модерни: тематски зборник са научног скупа одржаног 21. октобра 2017. године у Народном музеју у Аранђеловцу, уредници Синиша Мишић, Дејан Радичевић, Марко Шуица, Аранђеловац: Народни музеј Аранђеловац, Центар за историјску географију и историјску демографију, Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2018, 85-98; Катарина Митровић – Дејан Радичевић, „Католичке заједнице на подручју Шумадије“, у: Шумадија у XV веку, уредници Синиша Мишић, Марија Копривица, Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2018, 101-125.

15 И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од 11. до 13. века*, 131.

16 *ИСН* I, 304 (Б. Ферјанчић).

17 О борби Барске и Дубровачке архиепископије в. И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од 11. до 13. века*, 192-227; Катарина Митровић,

Продор просјачких редова

Експанзија просјачких редова донела је полет и замајац развоју западног света. Огроман је напредак у односу на претходне векове на културном, интелектуалном, научном, економском плану, а фратри, поучени Фрањом (1181/82–1226) и Домиником (1170–1221), дали су огроман допринос. Повезали су својом делатношћу све крајеве Европе, стигли до Далеког истока, успоставили контакте Запада са византијским светом. Европа је захваљујући њима крочила у ново доба, доживела духовни преображај, који представља врхунац средњовековног раздобља.

Долазак доминиканаца на наше просторе везује се се за њихову појаву на тлу Угарске. На великој скупштини доминиканског реда 1221. године учествовао је и Павле из Угарске, професор права и теологије у Болоњи, и од ове године постоји засебна угарска провинција, под којом се подразумевала цела Источна Европа. Први доминикански самостан у Угарској основан је у Ђеру. Угарској провинцији припадали су и самостани у Зети, Далмацији и Албанији, а доминиканци су предводили и покрштавање јеретика у Босни и Кумана у Влашкој.¹⁸

„Сукоб барског надбискупа и которског епископа око јурисдикције над католичким парохијама у средњовековној Србији“, у: *Сјоменица академика Симе Ђирковића*, главни и одговорни уредник Срђан Рудић, Београд: Историјски институт, 2011, 289-305; Катарина Митровић, „Краљевство од искона: Барска (арх)иепископија и Дукља“, у: *Српска краљевства у средњем веку*, уредник Синиша Мишић, Краљево: Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за историју, Центар за историјску географију и историјску демографију; Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, Одсек за историју; Универзитет у Нишу – Центар за византијско-словенске студије; Град Краљево, 2017, 47-86.

- 18 Петар Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Београд: Слио, 2002, 71; Борис Стојковски, „Августинци и доминиканци у средњовековном Срему“, у: *Средњовековна насеља на тлу Војводине: историјски догађаји и процеси*, уредник Ђура Харди, Сремска Митровица: Историјски архив »Срем«; Нови Сад: Филозофски факултет, 2013, 157-158.

Фрањевци долазе у Острогон 1233, а од 1238. г. Угарска има засебну провинцију. Први фрањевачки манастири у Угарској оснивани су у највећим центрима – Пожуну, Ђеру, Стоном Београду, Будиму. Тридесетих година 13. века развија се фрањевачко редовништво у јужним деловима Угарске краљевине. Фрањевачки ред је у Угарској нарочито цвetaо у доба Анжујаца. Почетком 14. века (око 1316) на тлу Угарске познато је осам кустодија, међу којима и Сремска. Сремској кустодији припало је девет фрањевачких манастира. Ту спадају Баноштор, Илок, Митровица (Свети Димитрије на Сави), Енг, Манђелос (Франкавила), Тадва (наводно Тординци), Земун, Свети Иринеј, а овој фрањевачкој кустодији припадао је и Бач, док није, око 1379, основана и Бачка кустодија.¹⁹

Постојале су блиске везе са градовима у Приморју, одакле су потицали учени саветници, чијом је помоћу српска краљица Јелена пренела са апенинског тла већ уведене типове цркава. Српски владари су подизали цркве у Приморју у последње две деценије 13. и на самом почетку 14. века, уз помоћ римокатоличких епископа из Котора, Бара, Скадра, Улциња и Свача и уз наклоност фрањевачког и бенедиктинског реда. Јелена је у изузетним случајевима поклонила пажњу православљу. Бригом српске владарске куће изграђене су скоро све највеће и главне цркве. Тако су настали први и најзначајнији представници нових типова цркава у градитељству у Приморју, који су се појавили нешто раније у Италији.²⁰

19 Б. Стојковски, „Историјски преглед живота и деловања фрањеваца у средњовековном Срему“, у: *Војвођански иростор у контексту европске историје: зборник радова*, уредник Владан Гавриловић, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за историју, 2012, 102-103. Custodia – црквено-административна целина настала поделом провинције реда мале браће на челу са кустосом (custos). (J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden, 1976, 298.)

20 Марица Маловић-Ђукић, *Кошор у XIII и XIV вијеку*, Београд, 1987 (докторска дисертација), 24; *ИСН I*, 404 (В. Ђурић).

Циљ политике српских владара према Римокатоличкој цркви био је да се искористи положај земље између Истока и Запада. Римокатолици су представљали велику мањину у односу на православно становништво, одржавани су добри односи са Папском куријом.²¹ Само за време краља Милутина десила су се четири покушаја да се Србија приведе унији (1291, 1303, 1306. и 1308). Милутин је желео да се ослободи притиска са свих страна. Почетком 14. века ратовао је са Дубровником, својим братом Драгутином, Павлом Брибирским (око 1245–1312), а Византија му није могла помоћи, исцрпљена ратом са Каталонском компанијом. Приближио се папи и титуларном латинском цару Карлу од Валоа (1270–1325) и 1308. обавезао на помоћ у борби против византијског цара Андроника II (1282–1328). Са папом су почели преговори о преласку српског краља и целе земље у римокатоличанство. Од тога није било ништа, Милутин ни за тренутак није помишљао на прелазак у римокатоличанство. То су били дипломатски потези које је диктирала политичка ситуација.²²

У сакралној архитектури дугу бенедиктинску традицију смењују нове градитељске концепције које долазе са појавом просјачких редова, фрањеваца и доминиканаца. Њихова појава је од изузетног значаја за историју Римокатоличке цркве, која их је прихватила као снажне пропагаторе нових идеја на Западу. Повезани су са новим друштвеним струјањима и градским становништвом у западној Европи. Просјачки редови су упућени на рад у градовима. Брзо се шире по Европи и оснивају своје мисије и манастире. У градовима фратри су присутни, јер су ту могли да нађу људе којима би пренели своју верску поруку,

---

21 *Историја Црне Горе 2/1*, Титоград: Редакција за историју Црне Горе, 1970, 161 (В. Кораћ).

22 Детаљно о Милутиновој политици у Влада Станковић, *Краљ Милутиин (1282–1321)*, Београд: Фреска, 2012.

међу којима би регрутовали нове чланове реда и од којих су зависили у погледу средстава за живот. Нису долазили у предграђа, већ у градске центре. Њихов читав начин живота зависио је од повезаности са градом и то је условило правац каснијег развоја реда.²³ Усвојили су за своје цркве одређен тип грађевина у концепцији новог, готичког стила.²⁴

Фрањевци (Мала браћа) желели су да што дословније подражавају живот Христа и апостола. Наглашавали су неизвесност и сиромаштво у својим животима. Просили су од врата до врата, спонтано радили у замену за храну оно што им се нашло на путу. Јавно су проповедали о Божјој љубави и потреби људског рода за покајањем. Мирили су непријатеље у странкама подељених градова Италије, бринули о губавцима, сањали о преобраћењу муслимана. Били су изазивачи јеретика у борби за верност обичних хришћана. Фратри су спроводили папски контролисану Инквизицију коју је створио папа Григорије IX (1227–1241). Били су образовани, ревносни и неуморни и имали веома широка овлашћења у борби против јереси. Развој просјачких редова је поред слободе градова омогућила и слобода универзитета. После првог периода интензивног верског ентузијазма, који је обележио почетке фрањевачког и доминиканског реда, уследио је период од отприлике једног века у којем су просјачки редови дали Европи већину њених мислилаца и научника. Фратри су били најпопуларнији предавачи на универзитетима. Фрањевци и доминиканци били су активни мисионари у земљама изван Римске цркве

23 Richard W. Southern, *Western Society and the Church in the Middle Ages: The Pelican History of the Church 2*, London: Penguin Books, 1988, 287.

24 *Исџорија Црне Горе 2/1*, 162 (В. Кораћ); о бенедиктинцима у Зетском приморју и њиховој традицији в. Katarina Mitrović, *Benediktinci na području Barske nadbiskupije i Kotorske biskupije (9. stoljeće–1571)*, Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore; Kotor: Kulturni centar „Nikola Đurković“ – Gradska biblioteka i čitaonica, 2015.

– у Византијском царству, Јерменији, Персији, Индији, Мароку, Пруској и Литванији и међу Монголима у Кини.²⁵

До средине 14. века ишчезао је знатан број мањих и већих бенедиктинских манастира, којих је највише било око Боке Которске. Били су преслаби да се одупру православљу које се од почетка 13. века учврстило у овим областима. Манастири у градовима успели су да се одрже, као и велике опатије у области Скадарског језера. Предмет старања краљице Јелене и њених синова били су манастир Свети Срђ и велика бенедиктинска опатија у Ратцу близу Бара (*Sancta Maria de Rotezo*).²⁶

Оснивањем Српске православне цркве 1219. године и поставањем зетског епископа на Превлаци, Барска надбискупија, тј. Римокатоличка црква у Зети губи привилегован положај. Циљ је био да се ограничи моћ Римокатоличке цркве, чија је делатност била усмерена на рестаурацију дукљанског краљевства, што је било против државних интереса Немањића. У првој половини 13. века у Зети почиње процес културне и верске преоријентације. Уместо бенедиктинских опатија и самостана, који губе важност, појављују се православни калуђери и манастири под заштитом и покровитељством династије Немањића.

Сарадња римокатоличког и православног клера у Зети подударала се са политичким интенцијама Немањића на спољнем и унутрашњем плану. Немањићи су већи део владавине били

---

25 Џозеф Х. Линч, *Историја средњовековне Цркве*, Београд: Clio, 1999, 294-308; *The Cambridge Medieval History*, Volume VI, Cambridge: Cambridge University Press, 1929, 741-745; R.W. Southern, *Western Society and the Church*, 287.

26 *Историја Црне Горе* 2/1, 54 (С. Ђирковић); о Ратачкој опатији и манастиру Светих Срђа и Ваха на Бојани в. Младен Загарчанин, „Манастир Ратац и краљица Јелена“, у: *Јелена: краљица, монахиња, свештеница: шемањски зборник радова посвећених краљици Јелени*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 85-115; К. Митровић, „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“, у: *Јелена: краљица, монахиња, свештеница: шемањски зборник радова посвећених краљици Јелени*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 65-81.

толерантни према римокатолицима. Разлози су били потреба да их папа политички подржава, да им даје сагласност на краљевски трон (у случају крунисања Стефана Првовенчаног), велики број римокатолика у Зети, мешани бракови католика и православних и честе женидбе Немањића са римокатолицима.

Већ у 13. веку фрањевци су били присталице уније Западне и Источне цркве и посебни папски изасланици у овом процесу. Истицали су сличност фрањевачке духовности и веровања Источне цркве и постали најважнији посредници приликом представљања доктрине Римске цркве византијским царевима.²⁷ Њихово оружје била је моћ убеђивања – проповедање, расправа и употреба разума, који су били моћнији него што су Грци у почетку схватили. Дело *Contra errores Graecorum*, које је 1252. године компиловао доминиканац из Цариграда, представља импресивно сведочанство њихове активности, које је у оригиналној форми било билингвални текст на грчком и латинском. Појава фратора увела је нов елемент, који је створио илузију да се Римска црква мења на начин који би дозволио поновну унију Цркава, под условима које су Грци могли да прихвате. То је била илузија, крила је опасности које је унионистичка политика носила за сваког цара који је следио тај пут.²⁸

27 Валентина Живковић, „Проповеднички редови у касносредњовековном Котору”, *Историјски часопис* 50 (2003), 79. Према Св. Бонавентури, основи фрањевачке духовности су молитва и контемплација, која води до мистичног спајања са Богом, стављају тежиште на мариологију и молитву Христу. Ови елементи, како је сматрао Св. Бонавентура, водили су приближавању фрањевачке духовности византијској. (В. Живковић, *Проповеднички редови у касносредњовековном Котору*, 79). О фрањевцима у Приморју у 13. в. Бранислав Цветковић, „Краљица Јелена и фрањевци“, у: *Јелена: краљица, монахиња, свейийељка: њемајски зборник радова посвећених краљици Јелени*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 119-135.

28 *Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean After 1204*, ed. V. Arbel, V. Hamilton, D. Jacoby, London 1989, 76, 80.

Фрањевци су имали особену улогу у чувању и ширењу вере на источној обали Јадрана, нарочито у срединама под врховном влашћу српских краљева. Од друге половине 13. века фрањевци су на овом подручју преузели улогу Инквизиције. Папство је тежило да ојача овај ред на источној обали Јадрана. Папа Александар IV (1254–1261) је 1258. наредио Задарској и Барској надбискупији да пруже заштиту и одбрану фрањевцима који су у Далмацији и Србији често били изложени „непријатељствима и насртајима неваљалаца“.²⁹ Године 1298. Бонифације VIII (1294–1303) послао је писмо провинцијском министру из реда Мале браће у администрацији провинције Склавоније, будући да у крајевима Србије, Рашке, Далмације, Хрватске, Босне и Истре треба да се искорени „смртоносна куга јеретичке изопачености“ која се шири на штету римокатоличке вере. Тада су у Драчку, Барску, Дубровачку, Сплитску и Задарску надбискупију послата двојица фрањеваца да до краја спроведу доминиканско дело у служби Инквизиције.³⁰

Изградња четири фрањевачка манастира у зетским градовима Котору, Бару, Улцињу и Скадру везује се за краљицу Јелену. Са њеном активношћу повезано је учвршћивање фрањеваца у Зети. Папе су припаднике нових просјачких редова постављали на важна места у црквеној јерархији. Дошло је до побољшања црквене дисциплине и новог типа побожности. Нови редови су своја схватања религиозности и црквеног живота ширили у многољудним и активним друштвеним срединама. Фрањевци и доминиканци, повезани са градском средином, својом вером и проповедима били су идеални помагачи грађанима у олакшавању пута ка спасењу. Зато се готово обавезно оставља део имовине или новца новим проповедничким редовима.

29 *Monumenta Montenegrina* IV/1, *Arhiepiskopija barska*, priredio i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević; preveo Mile Bogeski, Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2001, 164-165.

30 *Исѿо*, 194-195.

Нарочито су фрањевци својим представљањем идеала сиромаштва били блиски сваком грађанину, јер су могли да пруже утеху да ће им њихов завештани дар спасити душе из патњи Чистилишта. Певањем миса за умрле олакшавали су и чинили лакше доступним пут ка небу за свакога.³¹ Фрањевци су имали задатак да раде са масама, сиротињом, а доминиканци, носиоци Инквизиције, били су оријентисани на рад са племством којем су најчешће и сами припадали. Код фратара се развијају и мане које су проистекле из њиховог начина живота. Сиромаштво и просјачење водили су потрази за завештањима и приходима, па тиме и блажем третману према покајницима који су били добротинитељи.³²

Далматинска обала и део Балкана били су у раном периоду развоја реда прикључени фрањевачкој провинцији Аустрији. Св. Фрања је неочекивано и непланирано посетио Далмацију 1212, када је олуја присилила његов брод на путу за Исток да потражи уточиште. Није познато колико се дуго овде задржао, али се тврдило да је основао кућу фратара у Задру и послао извесног брата Флоријана да оснује кућу на острву Пашман. Ова тврдња је дискутабилна, али је могуће да је Фрања оставио овде неколико фратара или их послао по повратку. Године 1235. Склавонија (Далмација)³³ је већ постојала као посебна провинција са извесним братом Ксистом од Бреше као управником. Године 1260. подељена је на две кустодије.³⁴

Оба просјачка реда су се у Зети ширила преко огранака Дубровника. Већ 1284. постојале су у Котору, Бару и Улцињу фрањевачке мисије, које су уз Јеленину помоћ претворене у манастире. Појава фрањевачког реда од великог је значаја за

31 В. Живковић, *Пројоведнички регови...*, 81.

32 R. W. Southern, *Western Society and the Church*, 291.

33 Провинција је променила име из Склавонија у Далмација 1393. године.

34 John R. H. Moorman, *A History of the Franciscan Order: From Its Origins to the Year 1517*, Oxford: The Clarendon Press, 1968, 167.

даљу историју црквених односа на овом подручју. Мала браћа била су утицајна и упорно деловала, често учествовала у политичким врењима тога времена. Црквена јерархија се добрим делом именовала из њихових редова.

Захваљујући покровитељству краљице Јелене фрањевачки ред је брзо стекао популарност међу паством у Зети. Нема података из којих би се подробније видело шта је она све учинила на плану реafirмације римокатолицизма у својој земљи, али се претпоставља да је нагли успон фрањевачког монашког реда њено дело. Она је у свом деловању консеквентно следила политику Папске курије и поклањала особиту пажњу помагању и јачању нових редова, међу њима и фрањевачког реда. Ова нова организација, побожно служећи вери, била је кључна за сузбијање деструктивних појава и порока, борбу против јереси. Истицали су се својом верском чистотом, побожношћу, строгошћу, скромношћу, аскетским начином живота, преданошћу служењу вери и јединству организације Римокатоличке цркве.

Формирањем фрањевачког или реда Мале браће и доминиканског или реда Браће проповедника почетком 13. века, Папство је прихватило две моћне монашке организације које су имале за циљ да на простору некадашњег Византијског царства спроводе мисије покрштавања и да хришћанство утемељују као закон. Инквизиција створена у 13. веку требало је да створи економску основу да се Римска црква представи као израз државне власти. Када је на место барског надбискупа дошао Јован II де Плано Карпини (1182–1252) 1248. године, циљ је био да се Инквизиција као институција појави и на територији примаса Србије. Њу је пратила папска даровница којом се Словенима дозвољава да литургију Римокатоличке цркве обављају на сопственом језику. Постојање црквеног суда имало је за циљ да укине традиционално право Словена на подручју читаве Далмације да првосвештенике у надбискупијама бирају

на обласном сабору, међу кандидатима које сами предлажу у сагласности са препоруком папе. Барски надбискуп Јован II умро је у затвору, а његов наследник Жофроа, после само две године власти, 1255. такође је преминуо под неразјашњеним околностима. Трећи фрањевац – барски надбискуп био је Француз Лоран и положај држао до 1270. године. Ниједан није успео да институционализује инквизиторске судове и папска власт је остала без полуге која би омогућила њено јачање.³⁵ Бенедиктински ред који је раније био значајан у верском животу ових простора увелико је опадао.³⁶

---

35 Vojislav D. Nikčević, "Prvosveštena stolica u Baru: Tri oltara jedne vere", u: *Monumenta Montenegrina* IV/1,19.

36 *Историја Црне Горе* 2/1, 53 (С. Ђирковић).

СТЕФАН ДРАГУТИН И РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА

Стефан Драгутин, син краља Стефана Уроша I и краљице Јелене, старији брат краља Стефана Уроша II Милутина, је свакако једна од најзанимљивијих личности српског средњовековља. Личност и делатност Стефана Драгутина је блиско повезана са животима и делом његовог оца, брата и мајке. Међу најважније аспекте делатности Стефана Драгутина спада његов однос према Римокатоличкој и Српској православној цркви, а посебну пажњу привлачи и специфичан начин на који је поштован у Српској цркви, тј. карактеристичност култа краља Драгутина, монаха Теоктиста, о којем се, према неким ауторима, може говорити само условно. Циљ нам је да представимо односе краља Драгутина са Римокатоличком црквом, који се огледају у преписци с папама, често у склопу политике Угарске, с којом је Драгутин био нераскидиво повезан, учешћу у ктиторској обнови римокатоличких богомоља и представама на иконама поклоњеним римокатоличким црквама. С друге стране, биће представљен рад на обнови српских православних епископија у областима под Драгутиновом управом.³⁷

---

37 Дobar преглед литературе и ставова у вези верске политике Стефана Драгутина в. у Немања Цвитковац, „Верска политика Стефана Драгутина Немањића у светлу српске и хрватске историографије“, *Теолошки йојледи* 50, 1 (2017), 101-114.

Младост и преузимање престола

Драгутин је рођен око 1250. или годину две раније и о његовој младости се мало зна. У време сукоба Уроша и угарског краља Беле IV (1235–1270) 1268. године, српски краљ је покушао да освоји Мачванску бановину, био поражен и заробљен. Не зна се да ли је брак Драгутина и Каталине, угарске принцезе, склопљен тада или неколико година раније. У првом случају, Угарска је диктирала услове и тежила да наследник буде Драгутин, јер би се тиме осигурало вазалство из претходних година, у другом случају, могуће да је тражена абдикација и препуштање власти Драгутину. Драгутин је добио титулу и ранг *млагої краља*,³⁸ чији су носиоци били предодређени наследници престола. Драгутин се спомиње као зет угарског краља Стефана V (1270–1272) у мировном уговору из лета 1271. године³⁹, из којег се види да је Драгутин био *млаги краљ* најмање пет година. У време Драгутинове побуне против оца 1275–1276, која је избила, јер Драгутин није добио посебан део српске земље на управу, већ три године је на престолу Угарске био Каталинин брат Ладислав IV Куманац (1272–1290), који је Драгутину пружио подршку и војну помоћ. После сукоба у Гацком у јесен 1276, Драгутин је оцу одузео престо, а Урош је умро у Хуму 1. маја 1277. године.⁴⁰

Наиме, касних педесетих година 13. века дошло је до ближих односа између угарског краља Беле IV и српског краља Уроша.

---

38 О установи *млагої краља* в. Милка Ивковић, „Установа *млагої краља* у средњовековној Србији“, *Историјски гласник* 3-4 (1957), 59-80; Srdan Šarkić, „Rex iunior – jedna mađarska ustanova u srednjovekovnom srpskom pravu“, u: *Mustafa Imamović: 45 godina naučnog i publicističkog rada: zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju; Gradačac: Javna biblioteka „Alija Isaković“, 2010, 169-173.

39 Augustin Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* I, Romae 1859, 295-303 (даље у тексту *Mon. Hung.*)

40 Сима М. Ђирковић, „Краљ Стефан Драгутин“, *Рачански зборник* 3 (1998), 11-14.

Српски краљ је пришао угарском владару, коме је помогао трупама у бици код Дирнкрута, те присуствовао венчању његовог сина, принца Беле. Услед дипломатских преокрета шездесетих година 13. века и свађе између Беле IV и његовог најстаријег сина Стефана, Урош је покушао 1268. године да се ослободи зависности од угарског краља. Након његове прекинуте кампање, утицај угарских краљева расте на српским територијама. Брак између Каталине,

Стефан Драгутин, Ариље

кћери *млагої краља* Стефана, и принца Драгутина, наследника српског трона, успоставио је династичку везу између две земље. Као резултат, угарски краљеви су се заинтересовали за борбе за српски престо. Угарска институција *млагої краља* појавила се и у Србији и касније извршила значајан утицај на трансформацију система краљевског наслеђивања у Србији. На крају, према неким интерпретацијама, била је потребна директна угарска војна интервенција 1276, да би краља Уроша I лишила престола.⁴¹ Према другим, питање колико је било реално да Драгутину стигне војна помоћ из Угарске 1276, када су се у њој сукобили најмоћнији великаши. Данило II је погрешно навео да је Драгутину помогао таст, Стефан V, који је већ 1272. био покојни. Могуће је да је Данило у излагању обухватио дужи временски период лоших односа оца и сина,

41 Judit Gál, „IV. Béla és I. Uros szerb uralkodó kapcsolata“, *Századok* 147, 2 (2013), 471-499.

те је Драгутин могао добити војну помоћ од Стефана V 1272, последње године његове владавине.⁴²

Према Данилу II, Драгутину је отац обећао „да ће га учинити краљем у отачаству своме, у српској земљи, и да ће му за живота свога даривати свој престо“.⁴³ Исто је наводно обећао и угарском краљу при склапању брака Каталине и Драгутина, а подлога су биле обавезе које је Урош I преузео после свога пораза и заробљавања 1268. године. Драгутин је после тога и даље живео на двору, не добивши део земље на управу. Због Урошеве непопустљивости, Драгутин је добио помоћ од таста и још једном замолио оца да испуни обећање. Пошто резултат није било, Драгутин је помоћу угарске и куманске војске победио очеву код Гацка и силом заузео престо.⁴⁴

За Драгутина и његов положај у држави веома је важно било држање мајке краљице Јелене. Он ју је примио „са великом чашћу и славом и одели јој неки део државе своје за пребивање њезино“.⁴⁵ Јелена је сину дала благослов, добивши на управу Зету или њен велики део, Требиње и крајеве око Плава и Горњег Ибра. О овим територијама Данило не говори ништа, али се за њих зна на основу малобројних савремених докумената.⁴⁶ Овим областима Јелена је управљала више од три деценије.⁴⁷

42 Милош Б. Ивановић, „Насилне промене на српском престолу у *Даниловом зборнику*“, у: *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности* 7, главни уредник Гордана Јовановић, Деспотовац 2017, 115-118.

43 Данило, *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига шеста, Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, 1988, 52.

44 *Истио*, 52-54; *Историја Црне Горе* 2/1, 47 (С. Ђирковић).

45 Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*, 56.

46 *Истио*, 56-57, *Историја Црне Горе* 2/1, 47 (С. Ђирковић).

47 Види Марија Копривица, „Држава краљице Јелене“, у: *Јелена: краљица, монахиња, свештеница*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 13-26.

Српска краљица Јелена, Сопоћани

Није јасно да ли је иницијатива за Драгутинов сукоб са оцем потекла од њега или је вођена са стране. Важно би било знати став властеле, а нарочито Драгутинове мајке Јелене, јер је она, као што смо видели, играла важну улогу у политичком животу Србије, као и млађег брата Милутина. Може се претпоставити да је Јелена у сукобу Драгутина и Уроша I била на страни сина. Блиска са угарским двором по вери и родбинским везама, вероватно је подржавала сина Драгутина ожењеног Каталином, угарском принцезом. Он је био подложен утицају

мајке, до чијег мишљења му је било веома стало, што се види из Даниловог исказа. Касније ће и сам папа 1291. ставити државу краља Драгутина и краљицу и њене земље под заштиту папске курије,⁴⁸ што сведочи да је Драгутин био склон преговорима са Римом и играо улогу у њима. На такву политику утицала је Јелена, а тако је вероватно било у случају Драгутиновог насилног ступања на власт. Она је и раније показивала своје неслагање са мужевљевоом политиком, која није одговарала ширењу утицаја Рима у Приморју, већ тежила учвршћењу српске власти у градовима уз подршку Бару против Дубровника. Победом Бара, према Станоју Станојевићу, немањихка држава би „добила самосталну независну католичку организацију“.⁴⁹ Могуће је да су Урош I и Српска православна црква заузели чврст став против Лионске уније 1274. године и тиме се успротивили интересима Рима. Све ово указује да Јелена, по свом пореклу, вери, васпитању и политичким везама окренута Риму и Западу, није могла бити задовољна ситуацијом у време Уроша I и активно се залагала за другу опцију, ка којој је усмерила сина Драгутина, уз помоћ угарског краља Ладислава. После Гацка она добија део земље на управу, а вероватно и млађи Драгутинов брат Милутин. То је било у складу са угарским утицајем институције *младих краљева*, а сведочи и о захвалности краља Драгутина због мајчиног држања и жељи да се одрже добри односи са братом Милутином. Све ово остаје на

48 „Sub beati Petri et nostra protectione suscipimus“, Theiner, *Mon. Hung* I, 375. Постоје различити случајеви давања папске заштите појединцима или заједницама, јављају се код крсташа, властелина, манастира, болница, ходочасника у Свету земљу, православаца, Јевреја, али ни у једном од њих нема никаквог помена нити назнака да је дошло до промене црквене припадности. Немања Цвитковац, „Црквена припадност краља Драгутина после 1291. године“, *Башћина* 48 (2019), 357-360.

49 Станоје Станојевић, *Борба за самосталност Католичке цркве у немањихкој држави*, Београд, 1912, 156.

нивоу претпоставке, јер се из исказа биографије Данила II не могу донети коначни закључци.

Драгутин, Лионска унија 1274. и контекст међународних односа

Занимљиво би било, у контексту односа Драгутина према Римокатоличкој цркви, осврнути се на склапање Лионске уније 1274, те српске улоге у самом процесу, а посредно и Драгутина. Да бисмо расветлили ове преговоре, морамо се укратко осврнути на односе Михаила VIII Палеолога⁵⁰ (1261–1282) и Запада – са Папством и Карлом Анжујским (1266–1285).⁵¹ Било је изгледа да ће Карлови антивизантијски планови имати подршку Рима. Главни догађај одиграо се 27. маја 1267. г. у папској резиденцији у Витербу, кад је потписан уговор између Карла Анжујског и бившег латинског цара Балдуина II, чији је циљ био рестаурација Латинског царства. Наиме, још Климент IV (1265–1268) је прихватио понуду Михаила VIII да се обнове преговори о унији. Римска политика није се поклапала са освајачким плановима Карла Анжујског. После Климентове смрти (1268), византијски цар је нашао ослонац код француског краља Луја IX Светог (1226–1270), који је одвратио брата од рата против Грка. Нови папа од 1271. био је Григорије X (1271–1276), бранилац уније и крсташког рата, а противник планова Карла Анжујског. Папа је пред цара Михаила VIII ставио две могућности: гаранцију безбедности од римокатоличких

50 Михаило VIII Палеолог је 1261. постао цар обновљене Византијске царевине. Наиме, крсташки су 1204. године заузели Цариград и успоставили Латинско царство и више крсташких држава на тлу Византије. Наследници Византије били су Никејско и Трапезунтско царство.

51 Карло Анжујски био је гроф Провансе и брат француског краља Луја IX, који је уз помоћ папе завладао Сицилијанском краљевином, ковао антивизантијске планове и склопио савез с циљем рестаурације Латинског царства.

сила ако призна црквену власт Рима или давање одрешених руку Карлу Анжујском да оствари своје намере. Карло је учврстио своје везе са Јованом Тесалијским, Албанијом, Србијом и Бугарском.⁵²

У то време, папе су, будући у сукобу са немачким царевима, тражиле помоћ разних држава и поставиле Карла Анжујског на сицилијански трон. Дуготрајни сукоб уздрмао је систем владавине у хришћанству, који се ослањао на институције Папства и Царства. Григорије X је замислио веома широк план који је обухватао читав хришћански свет. Питање Истока било је од највећег значаја. Папа је тежио да закључи споразум са Михаилом VIII Палеологом и уједини Источну и Западну цркву. Кад би се Цркве ујединиле, проблем Свете земље се могао решити и Римска црква би стекла нови ауторитет и утицај у западним државама. Григорије X је стога, када је сазивао општи Концил, 31. марта 1272, истакао три теме – унију са Грцима, крсташки рат и реформу Цркве. После дугих припрема, Концил се састао у Лиону и отворен је 7. маја 1274. Било је присутно вероватно око 300 бискупа, 60 опата и велики број других свештених лица. Концил је имао шест општих заседања – 7. и 18. маја, 4. или 7. јуна, 16. и 17. јула. Унија Грчке и Римске цркве проглашена је и дефинисана на четвртом заседању. Заснивала се на сагласности коју су Грци дали на захтеве Римске цркве. На последњој седници усвојен је догматски устав који се тичао происхођења Светог Духа, пошто је ово питање било главни разлог неслагања двеју Цркава.⁵³

Михаило VIII се 1273. године договорио са римским легатима и придобио део свештенства за прихватање уније. Она је

---

52 Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд: Народна књига-Алфа, 1998, 427, 430.

53 Joseph Gill, *Byzantium and the Papacy 1198–1400*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1979, 120-141.

потписана на сабору у Лиону 6. јуна 1274. године. Велики логотет Георгије Акрополит, признао је у цареву име римски примат и догму. Потписали су се и бивши патријарх Герман и никејски митрополит Теофан.⁵⁴ Намерама Михаила VIII су се жестоко успротивили цариградски патријарх Јосиф, свештенство и монаштво. Дошло је до потреса у Византији и Цариградској патријаршији. О држању Српске цркве можемо закључивати посредно, због непостојања довољно извора.

Михаило VIII је у меморандуму папи Григорију X у току заседања Сабора у Лиону 1274. године поновио оптужбе против Српске и Бугарске цркве, али и дао податак да су обе Цркве „биле расположене“ према унији. Веродостојност тврдњи Михаила VIII у меморандуму папи Григорију X је српска наука оспоравала, мада је у питању документ званичног карактера у којем било какав исказ не би требало да буде изречен олако. Као делимичан доказ истинитости исказа Михаила VIII наводи се писмо папе Николе IV (1288–1292) трновском патријарху Јоакиму III из 1291. године, у којем папа подсећа да му је патријарх Бугарске цркве још као легату папе Григорија X усмено обећао да ће се потчинити папи.⁵⁵ Постоји могућност да су носиоци црквене и државне власти у Византији тражили мишљење и сагласност других православних центара при потписивању Лионске уније. Уговор у Витербу ставио је све православне државе Балкана у тежак положај, па је могуће да је краљ Урош желео да у контактима са Карлом Анжујским отклони ту претњу и да је дошло до политичког, па и верског зближавања.⁵⁶ Трзавице око унионистичке политике утицале су на смену српског архиепископа Данила I (1271–1272).

54 Г. Острогорски, *Историја Византије*, 431.

55 А. Theiner, *Mon. Hung* I, 376-377.

56 Милош Антоновић, „О узроцима смењивања жичког архиепископа Данила I“, *Зборник радова Византолошкој инститиуији* 34 (1995), 111-113.

Према закључку М. Антоновића, потрага за новим црквеним поглаваром није била лака, јер је мало црквених великодостојника било вољно да преговара о унији. Нови архиепископ Јоаникије (1272–1276) је у одређеном тренутку између 1272. и 1274. године упутио писмо васељенском патријарху које се помиње у меморандуму Михаила VIII. У њему је због државних интереса, а можда и под притиском краљице Јелене, изразио начелну сагласност да се почне са преговорима, схватајући однос Немањића према Римокатоличкој цркви и њихову политику вођења преговора са намером да се они никада не заврше.⁵⁷

Бранислав Тодић сматра да благонаклон став Српске цркве према унији треба сместити пре периода 1272–1274. године. Године 1274. византијски цар негира каноничност Српској цркви, а августа 1272. Михаило VIII издаје повељу Охридској архиепископији, којом поништава аутокефалност Српске и Бугарске цркве. Ова реакција византијског цара могла је бити изазвана променом става Српске архиепископије. Како наводи Б. Тодић, Архиепископ Данило I је смењен 1272. због одређене кривице. Хагиограф архиепископ Данило II је два пута спомиње, а житије Данила I свео је на неколико уобичајених фраза, што говори да Данило I није достојно бранио православље. Под архиепископом Јоаникијем још више су се погоршали односи са византијским царем, што сведочи да се Српска црква није сагласила са унијом. Важан податак у корист ове тврдње је програм сопоћанског сликарства са наглашеном улогом апостола Андреје у Христовом оснивању цркве и са сликама српских архиепископа Св. Саве, Арсенија (1233–1263) и Саве II (1263–1271), у свему изједначеним са највећим васељенским архијерејима, настао у време Лионске уније и опасности по аутокефалност Српске цркве. Урош I,

---

57 *Истио*, 114.

ктитор Сопоћана, штитио је православну веру, што показује својим и портретом свога сина, највероватније *млагої краља* Драгутина, тачно испод Српског сабора. Приказан је поредак наслеђа престола у Србији и да је Урош поборник и чувар вере својих предака.⁵⁸ Истицање апостола Андреје на сопоћанским фрескама било је подстакнуто легендом о овом апостолу као оснивачу Цариградске цркве. Једини пут овде насликана три прва српска архиепископа међу великим црквеним оцима истичу карактер Српске аутокефалне цркве. Фреске су настале у време Лионске уније 1274, негирају примат апостола Петра и у служби су одбране Српске цркве која се супротставила унији.⁵⁹ Српски владари се програмом сопоћанских фресака придружују православним царевима, настављајући њихову мисију да буду чувари праве вере. Испод представе сабора Св. Симеона је портрет ктитора, који свог сина и наследника приводи Богородици на престолу са малим Христом у крилу. Тиме се подвлачи идеја династичког континуитета и легитимитета власти краља Уроша, унука Св. Симеона и сина првовенчаног краља Стефана.⁶⁰ Најновија истраживања Иване Коматине износе став према којем је архиепископ Јоаникије I био противник уније, а да је унионистички био настројен архиепископ Данило I, због чега је био смењен.⁶¹ Може се претпоставити, на основу сопоћанских фресака, где је уз Уроша највероватније представљен Драгутин, да је наследник српског престола подржавао оца

58 Бранислав Тодић, „Апостол Андреја и српски архиепископи на фрескама Сопоћана“, у: *Трећа јујословенска конференција визанџолога*, Београд / Крушевац: Византолошки институт САНУ, Народни музеј Крушевац, 2000, 374-376.

59 *Истио*, 361.

60 Смиља Марјановић-Душанић, *Свешти краљ: кулї Сїефана Дечанскої*, Београд: Сїо, 2007, 152.

61 Ивана Коматина, *Црква и држава у срїпским земљама од XI до XIII века*, 365-366.

у антиунионистичкој политици. У том правцу је и сведочанство које доносе документи из 1273. године, док је Драгутин био *млади краљ*. Папа Григорије X се обраћао Карлу Анжујском, чија је сестра била удата за угарског краља Ладислава IV. Између осталог истиче се да је и сестра краља Ладислава „*est tradita ecclesiae inimico*“, из чега је јасно да је непријатељ Цркве *млади краљ Драгутин*.⁶²

Амбициозни и енергични Карло Анжујски се спремао на велику акцију на Балканском полуострву у намери да заузме Цариград, уништи византијску државу и обнови Латинско царство. Промена на престолу у Србији није утицала на спољну политику српске државе. Драгутин, сродник Анжујаца по мајци и жени, наставио је политику свога оца и остао веран Карлу Анжујском.⁶³

Михаило VIII је водио успешну акцију у Бугарској и јужним крајевима Балканског полуострва. Смрт Григорија X 1276. г. у Риму је ојачала утицај сицилијанског краља и заштрили су

62 Милош Антоновић, „Србија и Лионска унија: неуспео покушај приближавања“, у: *950 година од Великој раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке крстијаша (1204)*, Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, 2004, 120-121; Odorico Rinaldi, *Annales ecclesiastici ab anno MХCVIII*, tomus 14, Romae 1648, ab anno 1273, nr. 13.

63 Станоје Станојевић, „Краљ Драгутин“, *Годишњица Николе Чујића* 45 (1936), 6. Српски краљ Урош водио је преговоре са Карлом Анжујским. Карло је очекивао српске и бугарске посланике 12. септембра 1271. године, а сигурно су примљени 12. маја 1273. године. Карлови изасланици у Србију послати су 8. фебруара 1274.; међу њима били су витез Јаков де Регио и свештеник Јован де Герардо. До ове мисије дошло је из хитних потреба, о којима ништа не знамо. Урош је брзо одговорио и у документу од 3. септембра 1274. године помиње се повратак његовог изасланика кнеза Ђорђа у Србију. Не знамо ток преговора између краља Уроша и Карла Анжујског, ни њихове резултате. Нису познати ни уговори који су можда начињени. Може се претпоставити да су преговори са обе стране водили зближавању, а вероватно завршени уговором о заједничкој акцији против Византије, М. Антоновић, „Србија и Лионска унија: неуспео покушај приближавања“, 118-119.

се римско-византијски односи. Папа Никола III (1277–1280) покушао је да на Западу успостави равнотежу између Карла Анжујског и Рудолфа Хабзбуршког, а на истоку између Карла и византијског цара. Године 1281. папа је постао Француз Мартин IV (1281–1285), слепо оруђе моћног сицилијанског краља.⁶⁴ Он је прекинуо узалудне преговоре о унији са Михаилом VIII и бацио анатему на византијског цара. Војсковође Карла I почеле су офанзиву у Албанији, опселе Берат, али их је у пролеће 1281. потукла византијска војска, заузевши Кроју, Канину и друге тврђаве.⁶⁵ Уз подршку папе, Карло Анжујски и титуларни латински цар Филип, син Балдуина II, склопили су 3. јула 1281. г. у Орвијету уговор са Млетачком републиком да би успоставили Римску империју, коју је узурпирао Палеолог. Унија је доживела неуспех, западне силе се ујединиле против Византије, а у споразуму са Карлом Анжујским севастократор Јован Тесалијски и краљ Милутин упали су 1282. у Македонију, заузевши Скопље.⁶⁶

Карло Анжујски је ускоро доживео катастрофу, а Михаило VIII дипломатски тријумф. Михаило се повезао са арагонским краљем Петром III, Манфредовим⁶⁷ зетом, наговорио га да нападне Карла Анжујског. Византијски новац претворио је незадовољство сицилијанског становништва у отворену побуну 1282. године у Палерму, настало је чувено Сицилијанско вечерње. Петар Арагонски је крунисан Карловом круном, који је очувао власт на јужноиталијанском копну. Карло Анжујски

64 Г. Острогорски, *Историја Византије*, 434; Deno J. Geanakoplos, *Emperor Michael Palaeologus and the West*, New Hamden 1977, 305-324.

65 Константин Јиречек, *Историја Срба I*, 188; D. J. Geanakoplos, *Emperor Michael Palaeologus and the West*, 329-334.

66 Г. Острогорски, *Историја Византије*, 434.

67 Манфред (1232-1266), краљ Сицилије од 1258. до своје смрти. Папа је уз снаге Карла Анжујског победио Манфреда у бици код Беневента 1266, у којој је Манфред и погинуо.

је испао из игре, папа био уздрман, латински титуларни цар Филип пао у запећак, а Млечани се приближили византијском цару и Петру Арагонском. Поход против Византије је пропао. У ово време догађају се крупне ствари на унутрашњем политичком плану Србије.⁶⁸

Смена на престолу

Крајем Драгутинове владавине Србију је захватила велика „узбуна“. Према Данилу II, Драгутин је под градом Јелечом, рефугијалном тврђавом на планини Рогозни, пао с коња и сломио ногу. У отачаству је настала поменута узбуна и страх да неко од околних владара не чује за краљев пад и не покуша да освоји српску државу. Иако не постоје разлози за сумњу у реалност догађаја, постоји могућност да ово сведочење припада особеној топици. У средњем веку се сматрало да је инвалидност препрека у вршењу владарских дужности, а често се исказује мотивом пада са коња.⁶⁹ То је опште место хришћанске политичке мисли европског Истока, које види у владаревом паду са коња и физичким последицама такве незгоде Божју вољу: пали владар више не треба да остане на престолу, неспособан да обавља задатак врховног војсковође.⁷⁰ Драгутин је послао по брата Милутина, који је пожурио у Дежево, у области рашке жупе. Пошто се кајао због насилног заузимања престола, Драгутин је на тајном саветовању замолио Милутина да га одмени и узме његову круну, јер Бог тако заповеда. Милутин је прихватио и

68 *Исџо*, 435; D. J. Geanakoplos, *Emperor Michael Palaeologus and the West*, 335-367.

69 Даница Поповић, „Култ краља Драгутина – монаха Теоктиста“, *Зборник радова Византолошког института* 38 (1999/2000), 312. Види: Соња Петровић, „Нешто о општим местима: *пад са коња*“, у: *Словенско средњовековно наслеђе: зборник посвећен Ђорђу Трифуновићу*, Београд: Чигоја штампа, 2001 (штампано 2002), 443-462.

70 Stanislav Hafner, *Studien zur altserbischen dynastischen Historiographie (O padu sa konja)*, Munich: Verlag R. Oldenbourg, 1964, 121-123.

Драгутин „после овога дарова му свој престо и како треба прославише говорећи: ‘Многа лета нека даде Бог благочестивому и христољубивому Стефану краљу Урошу, и све што је потребно иза овога’“. Драгутин се тада одрекао коња и оружја, силних дарова, злата и скупоцених хаљина, „утврди га богоразумним речима, и тако се растаде са вазљубљеним братом својим, где му дарова краљевство у Расу, у месту званом Дежево“. Милутинов брат „оде у област државе своје, у земљу звану Мачва, коју му је дао таст његов краљ угарски“. Тамо је дошао са женом Каталином и једним делом своје властеле.⁷¹ Оружје у овом случају има карактер инсигније. Сам владар га носи на себи и даје свом наследнику на престолу. Оружје и коњ су, према Даниловом опису дежевске смене на престолу, два блиска инсигнолошка појма. На то указује и одредба *Душановој законика* по којој се „коњ добри и оружје“ преминулог властелина враћају цару; реч је о инсигнијама аналогним владарским.⁷²

Хагиограф Данило II кроз реченицу да Драгутин одлази у државу сремске земље, истиче јасан топос прелаза, тј. представља Драгутина као краља којем круна владавине представља тренутак његовог напуштања престола ради замонашења, а све преостало време проведено на власти је борба за веру и чекање на тренутак одласка. Данило је припремио читаоца да је краљ после Дежева у суштини живео као монах и да Дежево посматра као Драгутинову одлуку о абдикацији и тиме се истиче аскетски карактер Драгутиновог *Жишција*.⁷³

71 Данило, *Животи...*, 59-62; Иван Ђурић, „Дежевски сабор у делу Данила II“, у: *Архиепископ Данило II и његово доба*, Београд: САНУ, 1991, 169-170.

72 Никола Радојчић, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354*, Београд: Научно дело, 1960, 102 (члан 48) са нап. 1; Иван Божић, „Коњ добри и оружје“, *Зборник Матиче српске за друштвене науке* 13-14 (1956), 85-92; Смиља Марјановић-Душанић, *Владарске инсигније и државна симболика у Србији од XIII до XV века*, Београд: САНУ, 1994, 33-34.

73 С. Марјановић-Душанић, *Свети краљ: култ Стефана Дечанског*, 134-135.

Да је непосредни повод промене на престолу био Драгутинов пад са коња потврђују и један страни по имену непознат писац, тзв. Аноним⁷⁴ и византијски историчар Пахимер, који погрешно датира овај догађај.⁷⁵ Западни посматрачи не доносе међусобно потпуно усаглашене верзије. Аноним има чак две, нешто различите верзије, свакако од различитих извора. Према првој, Драгутин је абдицирао, а према другој привремено се повукао због болести.⁷⁶ Барски надбискуп Гијом Адам, који пише 1332, тврди да је болесни Драгутин поделио краљевство.⁷⁷ Јасно је изразио однос западних сила према Србији, које у њеним географским оквирима виде две државе. То говори и Аноним – Стефан (Драгутин) влада Србијом, Урош (Милутин) Рашком и додаје „*nunc sunt duo reges*“.⁷⁸ За Пахимера споразум у Дежеву спада у унутрашњу српску политику и директно га не интересује, али је његово виђење изузетно значајно за реконструкцију догађаја.⁷⁹

Изван сваке је сумње да је Драгутинов пад са коња био полазна тачка за промене у Србији, али то свакако није било довољно да Драгутин напусти престо. Он је на то био приморан из више разлога, а највише због тога што српска властела

74 Најновије критичко издање Тибор Живковић, Владета Петровић, Александар Узелац, *Аноними descriptio Europae orientalis/Анонимов опис Источне Европје*, критичко издање текста на латинском језику, превод и филолошка анализа Драгана Кунчер, Београд: Историјски институт, 2013, 124-125. Књига садржи драгоцену уводну студију о самом извору и његовом аутору.

75 *Византијски извори за историју Југославије VI*, Београд: Византолошки институт САНУ, 1986, 28, 43-45.

76 Т. Живковић, В. Петровић, А. Узелац, *Аноними descriptio Europae orientalis/Анонимов опис Источне Европје*, 124-125.

77 „*Directorium ad passagium faciendum in Terram sanctam*“, у М. Sufflay, „*Pseudobrocardus. Rehabilitacija važnog izvora za povijest Balkana u prvoj polovini XIV vijeka*“, *Vijesnik zemaljskog arhiva* 13 (1911), 147.

78 Т. Живковић, В. Петровић, А. Узелац, *Аноними descriptio Europae orientalis/Анонимов опис Источне Европје*, 124-125.

79 *Византијски извори за историју Југославије VI*, 44.

није била задовољна Драгутиновим чврстим везама са Угарском. Незадовољна је била и Црква, због Драгутиновог претимања престола од оца.⁸⁰ Данас је тешко рећи да ли је у том тренутку Драгутин био изложен непосредном притиску властеле и колико је било Милутиново учешће у припреми тог догађаја.⁸¹

Према М. Динићу следи да су Драгутинова болест и Дежевски споразум довели до следећег:

- 1) Драгутин препушта престо Милутину не само због своје тренутне болести, већ и због нереда које је она узроковала;
- 2) Милутин је имао да доживотно остане на власти;
- 3) После његове смрти врховна власт прећи ће на једног од Драгутинових синова;
- 4) Драгутин је био подређен млађем брату, који је сматран врховним господарем све српске земље;
- 5) Драгутин после абдикације није службено носио краљевску титулу;
- 6) Даљи односи међу браћом зависиле су од тога колико ће се одржавати споразум у Дежеву.⁸²

---

80 Милош Благојевић, Дејан Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад: САНУ, Огранак, Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа, 2000, 153.

81 *ИСН I*, 438 (Љубомир Максимовић).

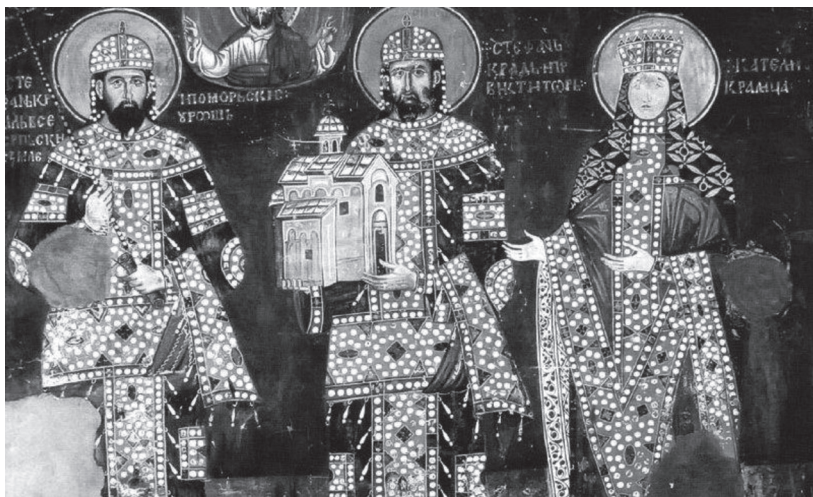
82 Михаило Динић, „Однос између краља Милутина и Драгутина“, *ЗРВИ* 3 (1955), 56. Динић закључке износи анализирајући исказе Данила II, *Anonymi descriptio, Directorium ad passagium faciendum in Terram sanctam*, Георгија Пахимера, документа из Tadija Smičiklas, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Sv. 7, Listine godina 1290-1300*, Zagreb: JAZU, 1909, 103, Љубомир Стојановић, *Сјаре њовеље и њисма I/1*, Београд: СКА, 1929, 40 и натписе у Љ. Стојановић, *Сјари српски зајиси и најшиши III*, Београд: СКА, 1905, 140. i Theodor Ippen, „Alte Kirchen und Kirchenruinen in Albanien“, *Wissenschaftliche Mitteilungen auss Bosnien und Herzegovina* 7 (1900), 232-233.

Обично се сматра да је Драгутин сломио ногу почетком 1282. и било је потребно да протекне неко време пре него што се учврстила свест о потреби његове абдикације и организовао Дежевски сабор, па је могуће да се сабор датује у јесен 1282. године. Треба напоменути да Данило у вези догађаја у Дежеву не спомиње реч сабор, већ је то каснија интерпретација.⁸³ Сабор није сазван толико због Драгутиновог одрицања од престола, колико због тога што је за Милутиновог наследника предвиђен један од Драгутинових синова. Оваква одлука представљала је преседан, који се могао легализовати једино на сабору. Била је тешко спроводљива и није могла да се оствари ни борбом Драгутина и Милутина, нити њиховим нагодбама. Српски владари су тражили подршку властеле и то указује да власт српских краљева није неограничена, већ усмеравана властелом и Српском православном црквом.⁸⁴

83 С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Београд: Српска књижевна задруга, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Слио, 1997, 119. Иван Ђурић, „Дежевски сабор у делу Данила II“, у: *Архиепископ Данило II и његово доба*, Београд: САНУ, 1991, 169-175. Повод за састајање државних сабора били су: званично увођење владара у достојанство- крунисање, званично проглашавање наследника престола и добровољни силазак са престола; избор и посвећење српског архиепископа-патријарха; доношење закона за целу државу; општа потврда стечених права појединаца и институција; рат против јеретика у држави; свечано прослављање владајуће династије или владара – канонизација или освећење владарских маузолеја; нагли заокрети у унутрашњој или спољнополитичкој оријентацији. У раду сабора по правилу учествују: владар, његова супруга или мајка, наследник престола и представници Цркве и властеле. Помињу се најугледнији представници државне управе и дворани, високи војни заповедници – војводе, владареви намесници и господари посебних „држава“ и великих баштина.

Сабори су се у време Стефана Немање, краља Драгутина и Милутина одржавали чешће у „столном месту“, тј. Расу или широј околини, а за време цара Душана у Скопљу, Серу итд. Сабори су одржавани и у седиштима Српске цркве, у Жичи и у Пећи, и у непосредној близини владарских двораца. То су могли бити Брњаци краљице Јелене, Дебрц краља Драгутина, Пауни краља Милутина или Неродимља краља Стефана Душана.

84 Милош Благојевић, Дејан Медаковић, *Историја српске државности I*, 180.

Стефан Милутин, Стефан Драгутин и Каталина, Ариље

Да после Дежева Драгутин није носио титулу краља М. Динић доказује записом из 1294/5. у којем се Драгутин спомиње само као „господин Стефан, зет краља угарског“, а у истим редовима Милутин се титулише као краљ, а Јелена као краљица.⁸⁵ Као докази служе и повеља Дубровчанима, приближно датована у другу деценију 14. века, као и потпис Драгутина у потврди за Светостефанску хрисовуљу.⁸⁶ Међутим, низ података у Венецијанском архиву бележе Драгутиново краљевско звање и после 1282. године. Важан је натпис са иконе коју је краљица Јелена посветила цркви Св. Николе у Барију (између 1282. и 1314.). Јеленини синови се називају на два места „rex Urosius“ односно „rex Stephanus“⁸⁷.

85 Љ. Стојановић, *Сѣтари срѣпски записи и најѣписи* III, 140.

86 Стојан Новаковић, *Законски сѣоменици срѣпских држава средњеје века*, Београд: Лирика, 2005, 136; С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, 120.

87 Светозар Радојчић, *Порѣрѣији срѣпских владара у средњем веку*, Скопље: Музеј Јужне Србије у Скопљу, 1934, 28.

Обнову манастира Св. Срђа на Бојани (1290) краљица Јелена је према натпису извела „cum filiis suis regibus Urosio et Stephano“.⁸⁸ Ова сведочанства, као и нумизматички извори, сликарство и натписи у двама Драгутиновим задужбинама после Дежева, наводе на закључак да је Драгутин остао краљ после абдикације.⁸⁹

Драгутин је, дакле, после абдикације, задржао краљевску титулу и северне области краљевине, тј. крајеве око Рудника и Ариља. Мачва, Београд и Браничево биле су у оквиру Угарске организоване као област којом су управљали сродници угарског краља, са титулама господара или војвода Срема или Мачве. Према С. Ђирковићу, од краја 12. до краја 13. века није било Мачванске бановине у строгом смислу те речи и тек седамдесетих година 13. века јављају се непосредни краљевски намесници који управљају одвојено Мачвом, односно Кучевом и Браничевом. У изворима се у периоду 1272–1280. помиње неколико мачванских банова, али о Мачви доследно као бановини може се говорити тек двадесетих година 14. века. Угарска краљица Јелисавета, предала је 1284. године Београд и Мачву, заједно са босанским земљама Усором и Солима Стефану Драгутину, свом зету.⁹⁰

88 Th. Ippen, „Alte Kirchen“, 232-233 (fig. 2).

89 С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањинца*, 123.

90 И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, 373; И. Коматина, Предраг Коматина, „Византијски и угарски Срем од 10. до 13. века“, *ЗРВИ* 55 (2018), 141-164; Đorđe Bubalo, Katarina Mitrović, Radmila Radić, *Jurisdikcija Katoličke crkve u Sremu*, Београд: Službeni glasnik, 2010, 47-48; Сима Ђирковић, „Земља и град Мачва“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 1-4 (2008), 5-7; Ђура Харди, „О Мачви средином XIII века“, *Споменица Историјској архиви Срем* 10 (2011), 34; Ђура Харди, „Господари и банови оностраног Срема и Мачве у XIII веку“, *Споменица Историјској архиви Срем* 8 (2009), 65-80; Wertner, Mór, *A középkori délszláv uralkodók genealogiai története: több genealogiai táblával*, Temesvár: Nyomatott a csanád-egyházmegyei könyvsajtón, 1891, 60.

Однос према Римокатоличкој и Српској православној цркви у склопу међународних околности

Од три старе православне епископије, Сремске, Београдске и Браничевске, Сремска, сведена на десну обалу Саве, тј. Мачву, угасила се пре 1229. године. Тада је папа Григорије IX (1227–1241) основао римокатоличку Сремску епископију, подређену Калочкој архиепископији, са седиштем у Баноштору у Срему и јурисдикцијом на простору Мачве у циљу преобраћења православног живља. Већ 1241. године јавља се римокатолички епископ у Београду, пореклом Француз из Нормандије. За време Драгутинове владавине обновљен је рад старих православних епископија, Београдске и Браничевске. О томе сведочи писмо папе Николе IV послато легату бискупу Еугубину у лето 1290. године. Папа говори о штетној делатности православног београдског поглавара, који је стварао потребну основу за учвршћивање Српске цркве у Београду и областима под њеном јурисдикцијом. Тражио је смену београдског епископа и постављање новог, римокатоличког. То је било тешко изводљиво, јер услови за рад римокатоличког верског поглавара нису били повољни у време српске власти у граду. Римокатолички сремски бискуп је у време Драгутина задржао положај и јурисдикцију, али је његова делатност отежана.⁹¹ У попису српских епископа

91 И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, 372–374; Ђ. Bubalo, К. Mitrović, R. Radić, *Jurisdikcija Katoličke crkve u Sremu*, 59; Јованка Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд: Српска књижевна задруга, 1967, 68; Немања Цвитковац, „Црквена припадност краља Драгутина после 1291. године“, 362; А. Theiner, *Mon. Hung.* I, 366. В. Борис Стојковски, „Сремски бискупи 1229–1534“, *Исцртавања* 23 (2012), 161–180. О Драгутиновој и Милутиновој политици према Српској православној цркви в. Милош Антоновић, „Црквена политика краља Милутина у северној Албанији у светлу западноевропских извора“, у: *Манасцир Бањска и доба краља Милутина*, уредник Драгиша Бојовић, Центар за црквене студије, Ниш, Филозофски факултет, Косовска Митровица,

у потврдној повељи архиепископа Никодима за Светостефанску хрисовуљу из 1317, те у попису српских епископија из 1317–1321. г. јавља се мачевски, тј. мачвански епископ, а у опису посете краљице Симониде, супруге краља Милутина, Драгутину и Каталини 1315, спомиње се велика саборна митрополитска црква у Београду. Било је мишљења у српској науци да су постојале две епископије, Мачванска и Београдска, јер се у Светостефанској хрисовуљи епископија искључиво назива Мачванска, а у латинском извору из 1290. се спомиње Београдска епископија. Став данашње науке је да је мачвански епископ столовао у Београду, те да је мачвански епископ истовремено и београдски.⁹² Браничево је прикључено Драгутиновој држави, након што су Драгутин и Милутин, поразили тамошње господаре, бугарске великаше Дрмана и Куделина. Тада је дошло до потпуне обнове православља и православне црквене организације у Браничеву. У наведеним пописима српских епископа и епископија из 1317. и 1321. г. спомиње се и Браничевска епископија. Поставља се питање зашто се Мачванска и Београдска епископија не јављају у ранијим савременим изворима.⁹³

Манастир Бањска, 2007, 19-30; Драгана Јањић, *Прејодобни Пејшар Коришки*, Лепосавић: Институт за српску културу, Панорама; Зочиште: Манастир светих Козме и Дамјана; Београд: Академија Српске православне цркве, 2007, 155, 157-158; Драгана Јањић, „Канонскоправни аспект оснивања Бањске епископије“, *Анали Правној факултету у Београду*, Год. 60, бр. 2 (2012), 350-362; Драгана Јањић, „Разлози установљавања Звечанске епископије“, *Зборник радова Филозофској факултету у Приштини*, год. 44, бр. 2 (2014), 147-162; Драгана Ј. Јањић, „Нека питања о положају Браничевске епископије“, у: *[Научни скуп] Пек и Звизд [одржан у Кучеву 26. августа 2014. године]*, [главни и одговорни уредник Миодраг Стојановић, Рача: Центар за митолошке студије Србије; Кучево: Библиотека “Никола Сикимић Максим”, 2014, 69-88.

92 И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, 374; Ђ. Bubalo, К. Mitrović, R. Radić, *Jurisdikcija Katoličke crkve u Sremu*, 59; Марија Јанковић, *Ејскопије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Београд: Историјски институт, Народна књига, 1985, 49-51.

93 И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, 374-375; М. Јанковић, *Ејскопије и митрополије Српске цркве у средњем веку*,

Заједно са Браничевом Драгутин је добио и средњовековну област Кучево, која се није налазила источно од Велике Мораве, већ на њеној левој обали, између Браничева и пређашњих Драгутинових области.⁹⁴

Папа Никола IV био је један од највећих поборника папских универзалистичких претензија у 13. веку. Пре ступања на папски престо носио је име Ђироламо д'Асколи, био истакнути представник фрањевачког реда, учествовао у дипломатским мисијама у далматинском Приморју и Цариграду, где је деловао као посланик папе Григорија X поводом решавања проблема насталих у склопу припрема Лионске уније. Писао је француском краљу Филипу IV Лепом (1285–1314) да прихвати краљевски скиптар од папе, који даје власт земаљским владарима. Тежио је да одбрани последња крсташка упоришта у Св. Земљи и врати на прави пут „грешног“ угарског краља Ладислава. Никола IV је послао позиве поглаварима источних дохалкидонских и недохалкидонских Цркава, Власима, Куманима, Грузинима, Јерменима, Етиопљанима, покушао да покрсти Татаре. Постоје сведочанства и о посланству Кублајкану у Кину.⁹⁵ Четири месеца по ступању на папску столицу папа је из Риете упутио у Србију своје легате, фрањевце Марина и Кипријана, са две поруке истоветног садржаја краљу

50-51. Раније се веровало да се српско освајање Браничева одиграло 1291, али, према новим истраживањима, ову хронологију треба померити годину дана унапред, Александар Узелац, „‘Кан’ Ногај, краљ Милутин и српско-татарски сукоби крајем XIII века“, *Војноисторијски гласник* 1(2009) 19. Такође, види: Александар Крстић, „Кучево и Ждрело у светлу османских дефтера“, *Историјски часопис* 49 (2002), 139-162.

94 Т. Живковић, В. Петровић, А. Узелац, *Anonymi descriptio Europae orientalis/Анонимов опис Источне Европе*, 163-164, нап. 130.

95 М. Антоновић, „Србија и Лионска унија“, 122-123; Роза д'Амико, „Ватиканска икона Јелене Анжујске и легендарна Икона цара Констинтина: иконографски и политички аспекти српске светиње у Риму“, у: *Ниш и Византија* 10 (2011), Град Ниш: Универзитет, Нишки културни центар, Ниш 2012, 307-308.

Милутину и његовом брату Драгутину. Трећа посланица била је намењена краљици Јелени.⁹⁶

У писму краљу Милутину папа тражи да се сам врати у крило Римске цркве и да у то јединство вере уведе цео свој народ. На почетку писма образложен је папски примат позивањем на библијске текстове, с циљем да се оправда то што се папским писмом захтева. Папа Србију и њен народ не сматра делом римокатоличког света. Папа владаре Србије не назива као раније *римокаџолички кнежеви и краљеви*, а сам захтев да краљ себе и народ *ad eandem unitatem reducas* говори да је реч о земљи која више није папска. Мада је Србија после 1219. године коначно опредељена за византијски тип православља, папе су се српским жупанима и краљевима пре Милутина обраћали као делу „светог света“. Сада се осећа да то више није случај и као израз тог новог схватања према Србији била су и писма упућена краљици Јелени.⁹⁷

Никола IV говори о оснивању једине Цркве, којој је Христ поставио Петра као свога намесника на земљи, па стога и он, мада недостојан наследник Петров, мора да брине за спасење свих, да приведе на прави пут оне који су са њега скренули. Пошто нико не може доћи до истине осим по католичкој вери коју исповеда Римска црква и да је само једна вера, без које се не може нико спасти, папа моли краља да се врати у јединство ове вере и да приведе у исту свој народ. Стога му папа шаље своје легате да њему и његовом народу објасне догме праве Цркве. Посланица је писана у Риети 23. јула 1288. године.⁹⁸ У додатку је папа приложио Исповедање вере, које је посебно

96 A. Theiner, *Mon. Hung.* I, 359-361.

97 Момир Јовић, *Србија и Римокаџоличка црква у средњем веку*, Багда-ла, Крушевац 1994, 70; Dragomir Marić, *Papstbriefe an serbische Fürsten im Mittelalter*, Sremski Karlovci: Srpska književna štamparija, 1933, 48.

98 A. Theiner, *Mon. Hung.* I, 360-361.

истицало исхођење Светог Духа од Оца и Сина, Чистилиште, опште првенство Римске цркве над свим осталима, које је до-била од Христа у Петровој личности.

Током марта 1291. папа је послао два писма краљици Јелени, а два краљу Драгутину. У писму Драгутину од 15. марта 1291. папа је изнео став да већи напредак Драгутиновог краљевства проистиче из посвећенијег поштовања римског папе и обећава да нико не сме узнемиравати или наносити штету српском краљу и да ће папа увек пружати помоћ краљу, те је градове, тврђаве, земље, села и сва добра краља Драгутина ставио под заштиту Римске цркве. Папа Драгутина ословљава са *йредраиу у Христѹ сине*, што се свакако разликује од начина ословљавања Драгутина у писму из 1288, где га назива *величансѣвени муж*, на начин на који се ословљавају православни владари.⁹⁹

Посебно писмо је папа Никола IV послао 23. марта 1291. г. То је био одговор на раније обраћање Драгутина папи којим је обавестио о ширењу јеретика у Босни, тј. у његовом делу Босне. Он је настојао да уништи јеретике, па је молио папу да му пошаље мисионаре да их сузбију, који знају народни језик. Драгутинов посланик у Риму био је Марин, архиђакон барске Цркве.¹⁰⁰ Папа Никола IV је дозволио сремском краљу да ангажује двојицу фрањеваца који знају домаћи језик као инквизиторе. Да би се одлука што пре спровела, папа је писао министру фрањевачке провинције Славоније да одреди такву комисију.¹⁰¹ На овај начин започела је мисија фрањеваца у Босни.¹⁰² Драгутин је папу детаљно обавестио о јеретичима у областима у којима је управљао

---

99 И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, 380; А. Theiner, *Mon. Hung* I, 375-377.

100 М. Јовић, *Србија и Римокатоличка црква*, 71; Ст. Станојевић, „Краљ Драгутин“, 11.

101 М. Антоновић, „Србија и Лионска унија“, 124; А. Theiner, *Mon. Hung* I, 377.

102 Сима Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд: Српска књижевна задруга, 1964, 75.

и предложио начин за решавање ситуације. Није познато како је текла ова највероватније ненасилна акција, али је њен исход, према неким ставовима, био успешан, о чему сведочи хагиограф Данило II. Обично се долазак фрањеваца у Босну у историографији сматрао за свршен чин, али, према новијим истраживањима, нема доказа да је до мисије дошло. Седам година касније папа Бонифације VIII (1294–1303) поновио је наређење фрањевцима и проширио њихову надлежност, из чега проистиче претпоставка да је акција 1291. била неуспешна или да до ње није ни дошло. Немања Цвитковац сматра да архиепископ Данило II говори о превођењу јеретика у окриље православне цркве и да се покрштавање из Драгутиновог житија има сматрати као одвојени догађај у односу на онај који се спомиње у папским писмима 1291. године.¹⁰³ У акту из 1293, који говори о склапању брака Драгутиновог сина Владислава¹⁰⁴ и Констанце Морозини, кћери Михаила Морозинија, рођаке тадашњег угарског краља Андрије III (1290–1301), помиње се босански епископ Василије, што је ретко име међу римокатоличким прелатима, те се поставља питање да ли је Василије био римокатолички или православни епископ. У то време је на епископском месту у Ђакову, седишту Босанске римокатоличке епископије, био присутан извесни Тома. Сумњу у постојање Босанске епископије као дела Српске архиепископије уносе чињенице је да се Драгутин ради борбе против јеретика обратио папи, а не српском архиепископу и да Босанске епископије нема у пописима српских епископа у периоду 1317–1321. године. Постоји теза да је Босанска православна епископија у ствари Мачванска епископија са седиштем

103 Немања Цвитковац, „Архиепископ Данило II, „хришћанска вера“ и фрањевци“, *Баштина* 44, 1 (2018), 121-137.

104 О Владиславу види Aleksandar Krstić, „The Rival and the Vassal of Charles Robert of Anjou: King Vladislav II Nemanjić“, *Banatica* 26 (2016), 33-51. В. и: Невен Исаиловић, Александра Фостиков, „Уговор о веридби Владислава II Немањића и Констанце Морозини“, *Мешовића траја* 39 (2018), 7-46.

у Београду.¹⁰⁵ Народна традиција је краљу Драгутину приписала изградњу великог броја православних манастира у северној Босни, за које је утврђено да припадају османском времену. Постоје новије претпоставке да су православне богомоље у Усори постојале и пре 1317. године, те да су оне могле бити и Драгутинове задужбине. Драгутин је својим политичким потезом из 1291. тежио да се приближи папи као присталици династије напуљских Анжујаца, који су претендовали на угарски престо. Драгутин је и сам имао претензија на угарски престо, из чега и проистиче брак сина Владислава и Констанце Морозини, а са друге стране Драгутин је после изумирања Арпадовића подржао Карла I Роберта (1301–1342) из династије Анжујаца, али само до 1309. године. Стога се не може прихватити мишљење појединих аутора да су први фрањевачки мисионари заиста дошли на позив краља Драгутина, пошто је у питању био уобичајени потез политичке природе.¹⁰⁶

Два натписа на западној страни цркве Св. Срђа и Вакха, бенедиктинској опатији која се налазила налазила се на левој обали Бојане, 18 миља од њеног ушћа а шест миља од Скадра, говоре о радовима на обнављању у 13. и 14. веку.¹⁰⁷ Улазила је у састав скадарске области, а од ње је почињао и дистрикт Улциња. Не зна се ко је подигао овај манастир, вероватно бенедиктинци Скадарске дијецезе. Према предању, цркву је подигао цар Јустинијан. Према Попу Дукљанину, у њој су сахрањени зетски владари 11. и 12. века. За време Немањића био је у саставу српске државе.¹⁰⁸

105 И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, 385-387.

106 Јелена Мргић, *Северна Босна: 13-16. век*, Београд: Историјски институт, 2008, 61-62; Н. Цвитковац, „Црквена припадност краља Драгутина после 1291. године“, 365-366.

107 Т. Ippen, „Alte Kirchen“, 232-233.

108 Момчило Спремић, „Свети Срђ под млетачком влашћу (1396-1479)“, у: *Прекинућ усјон – српске земље у јозном средњем веку*, Београд: Завод

Прва плоча, узидана лево од улазних врата, обавештава нас да је цркву обновила краљица Јелена са синовима Драгутином и Милутином 1290. године. Овај запис је сличан ономе са иконе из ризнице цркве Св. Николе у Барију, дар краљице Јелене и њених синова.¹⁰⁹

У Ризници базилике Светог Петра у Риму чува се икона наручена од стране српске краљице Јелене. Мушке фигуре на бочним странама идентификују се као краљеви Драгутин и Милутин, а жена у доњем делу иконе као краљица Јелена, у монашкој ризи, наклоњена у знак поштовања док прима благослов од римокатоличког бискупа. Икона се наводи у опису Ризнице из 1295, те се у Риму највероватније појавила у периоду 1282–1295, у време папе Николе IV, и представљала је Јеленин поклон папи. Овај потез се може схватити у контексту преписке која је вођена између Драгутина, Милутина и Јелене са Николом IV, те је Јелена икону послала у договору са синовима.¹¹⁰

Икона коју је краљица Јелена са синовима поклонила светилишту Светог Николе у Барију данас није сачувана. Исусовац Антонио Беатила је 1620. описао икону и изнео да су ликови Драгутина, Милутина и краљице Јелене приказани у доњем делу иконе, слично представи на ватиканској икони. Према Бојану Миљковићу, није довољно јасно да ли су ликови насликани у клечећем или стојећем положају, док Беатило наводи да се Драгутинов лик налазио на левој страни, Јеленин у средини,

---

за уџбенике и наставна средства, 2005, 143-144; Катарина Митровић, „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“, 74-75; Владислав Петковић, „Свети Сергије и Вах“, у: *Народна енциклопедија СХС*, IV, Загреб: Библиографски завод, 1929, 64; *Ljetopis Pora Dukljanina*, ed. V. Mošin, Zagreb: Matica hrvatska, 1950, 95, 99, 100, 104.

109 С. Радојчић, *Портрети*, 29.

110 Р. Д’Амико, „Ватиканска икона Јелене Анжујске и легендарна *Икона цара Констинтина*: иконографски и политички аспекти српске светиње у Риму“, 306-307, 310-311. В. и Б. Цветковић, „Краљица Јелена и фрањевци“, 132-133.

а Милутинов на десној страни. И ватиканска икона, као и она из Барија, резултат су, највероватније, напора краљице Јелене да успостави сарадњу са Светом столицом, у сарадњи са синовима.¹¹¹

Икона апостола Петра и Павла,
поклон краљице Јелене Ватикану

После смрти Ладислава IV угарски краљ постао је Андрија III, против кога су Анжујци почели да истичу своја права на наследство Арпадовића, јер је краљ Карло II Напуљски (1285–1309)

111 Б. Цветковић, „Краљица Јелена и фрањевци“, 131-133; Бојан Миљковић, „Немањићи и Свети Никола у Барију“, *Зборник радова Византолошкој инститиуији* 44 (2007), 275-294, са старијом литературом.

био ожењен Маријом, сестром Ладислава IV. Године 1292. проглашен је за краља Угарске Карло Мартел (умро 1295), син Карла II. Краљ Драгутин је стао уз Анжујце, а Карло II је најстаријем његовом сину Владиславу дао у наследни посед херцештво Славонију, осим крајева које су држали крчки кнежеви и други великаши. Године 1293, као што је већ речено, Владислав се оженио Констанцом, кћерком Михаила Морозинија, нећаком краља Андрије III.¹¹² Драгутин је подржавао Карла I Роберта (1301–1342) из династије Анжујаца, али само до 1309. године, кад подржава ердељског војводу Ладислава Апора. Угарски краљ Карло Роберт Анжујски је првих година 14. века боравио у Белефонсу, цистерцитском манастиру у Петроварадину, са својим краљевским двором, у току своје борбе за угарски престо. Ово место на Дунаву је одабрано за његово седиште вероватно због подршке српског владара и суседа, Стефана Драгутина, где је, вероватно, било и њихових сусрета.¹¹³

Почетком 14. века настаје нова акција за обнављање Латинског царства, после брака Катарине, унукe Балдуина II Куртнеа и Карла од Валоа (1270–1325), брата француског краља Филипа IV Лепог. Карло је отпочео низ преговора о заједничкој сарадњи више држава, с циљем да се Византија освоји, уништи и територијално подели. Са Филипом Тарентским (1278–1332) је склопио уговор 1305. године, а затим са млетачким дуждем Петром Градоницом, који је санкционисао и сам папа, екскомунициравши византијског цара Андроника II Палеолога (1282–1328).¹¹⁴

112 К. Јиречек, *Историја Срба I*, 192–193.

113 Ђура Харди, „Петроварадин – 'престоница' једног Анжујца“, у: *Средњовековна насеља на тлу Војводине: историјски догађаји и процеси*, уредник Ђура Харди, Историјски архив «Срем», Филозофски факултет, Сремска Митровица; Нови Сад 2013, 249.

114 Миодраг Пурковић, *Авињонске џаје и српске земље; Светишћелски култови у старој српској држави*, Горњи Милановац: ЛИО, 2002, 9; J. Gill, *Byzantium and the Papacy 1198–1400*, 188–190.

Милутин је био свестан опасности овог савеза, па се обратио Карлу од Валоа и папи, за кога је, да би добио заштиту, спремио примамљива обећања и лепе речи. Послао је у Авињон представнике Дубровчанина Марка Лукарића и Которанина Трифуна Михаиловића да папи Клименту V (1305–1314) пренесу његове жеље за прелазак у римокатоличанство. Папа је 1. априла 1308. упутио писмо краљу Милутину прихватајући Милутинове предлоге и послао легате да спроведу сједињење са Римом.¹¹⁵ Исто Милутиново посланство је преговарало са Карлом од Валоа. Већ 27. марта дошло је до потписивања уговора у једном манастиру код Мелена.¹¹⁶

Године 1307. умрла је Катарина, жена Карла од Валоа, а са њом је реална подлога за Карлове амбиције престала да постоји. Венеција је ушла у сукоб са папом, који је на њу бацио анатему 1309. године, а сам Карло после убиства Алберта Аустријског 1308. постао је претендент на немачку круну. Тиме су напуштени планови о освајању Византије. Милутин је показао да су његове намере према Папству мање озбиљне.¹¹⁷ Папским легатима ставио је до знања да је њихов рад немогућ у његовој земљи, да не сме да пређе у римокатоличанство, јер се плаши мајке и брата.¹¹⁸ Овом изјавом Милутин је можда желео да себи сачува одступницу за случај потребе, али, ако је ово тачно, српски краљ је могао да се правда папи само чињеницама које су биле познате. Наиме, Милутин је том тренутку био у рату

115 М. Пурковић, *Авињонске џаје*, 11; М. Јовић, *Србија и Римокатоличка црква*, 72.

116 А. Убичини, „Уговор о савезу и пријатељству међу Карлом од Валоа и посланицима српског краља Уроша“, *Гласник Српској ученој друштва* 27 (1870), 310–341.

117 М. Пурковић, *Авињонске џаје...*, 16–17.

118 О томе говори савременик Bernardus Gydonis, биограф Климента V у изводу свог дела *Flores chronicorum*, како краљ “matris sue et fratris metu retractus penitus nichil egii” (цитирано у М. Динић, „Однос између краља Милутина и Драгутина“, 67).

са Драгутином и имао друге проблеме, те је разбијање других центара моћи у држави и настојање да свог најстаријег сина легитимизује као наследника престола, супротно одредбама Дежевског споразума, утицало на Милутинове преговоре са Папством. Због преговора је свакако дошло до погоршања односа између Милутина и Драгутина, те је сукоб браће трајао од око 1301. до краја 1311. или 1312. године.¹¹⁹

Папа Климент V писао је легату Гентилу, поводом Драгутинових планова да свог сина ожени кћерком ердељског војводе Ладислава Апора.¹²⁰ Наиме, папа је легату наложио да не дозволи да се ови планови остваре док краљ и његов син не пређу под окриље Римске цркве, а папа је изнео наду да ће се то ускоро и догодити.¹²¹ Аутор списа *Анонимов опис источне Европје*, који је раније смештан у 1308, а, по свему судећи је настао после 15. августа 1310. године, писао је понешто и о непријатељству Милутина и Драгутина. Симпатије су му потпуно на Драгутиновој страни. Он је праведан и добар човек, који воли и добро прима католике, живи у браку са кћерком угарског краља. Милутин је лукав и превртљив, не поштује заклетве и уговоре, живи са више жена. Он мрзи и прогони католике, али у страху од Карла од Валоа, показује знаке поштовања према папи ради заштите и тражи Карлово пријатељство.¹²²

Драгутин је постављен као противтежа Милутину, мада није одржавао контакте са Карлом од Валоа, али је био учесник

---

119 Александар Узелац, Бојана Радовановић, „Црквена и световна политика краља Милутина према западним силама почетком 14. века – неколико нових запажања“, у: *Свети цар Константин и хришћанство I*, уредник Драгиша Бојовић, Ниш: Центар за црквене студије, 2013, 603.

120 М. Антоновић, „Србија и Лионска унија“, 129.

121 „Quod sperabamus in brevi“, А. Theiner, *Mon. Hung.* I, 824.

122 Владимир Ђоровић, „Један нови извор за српску историју из почетка XIV века“, *Прилози за КИФ* 4 (1924), 70-73; А. Узелац, Б. Радовановић, „Црквена и световна политика краља Милутина према западним силама почетком 14. века – неколико нових запажања“, 597-598.

папских планова. Учествовао је у борби за угарску круну, у циљу да је обезбеди свом сину, па је тежио да га ожени ћерком ердељског војводе Ладислава Апора. Велика препрека је, према становишту Римокатоличке цркве, била Драгутинова православна вера, те је стога, како је већ речено, папски легат Гентил у Угарској 1309. године упозоравао да пре склапања брака Драгутин и његов син треба да пређу под окриље Римске цркве. Мада је Драгутин био ожењен римокатоликињом, живео чедно и налазио се у том тренутку у рату са Милутином који се у великој мери замерио Клименту V, те је стога Аноним био наклоњен Драгутину, јасна је порука у спису да због припадности православној вери ни он ни његово потомство немају права на угарски престо.¹²³ Папски легат је бацио анатему на Апора, који је 1310. признао Карла Роберта. Браћа Драгутин и Милутин су се помирили до 1312, а Драгутин је завршио живот као монах Теоктист 1316, две године после смрти мајке, краљице Јелене. Драгутинови синови Владислав и Урошиц били су православци. Кћерка Драгутина и Каталине, Јелисавета, била је удата за босанског бана Стефана I Котроманића (1287/1290–1310). Драгутин и Каталина су имали још две кћери, Катарину и Маргариту, које су живеле као монахиње у римокатоличком манастиру Света Марија на Острву зечева или Маргаритином острву, у Будимпешти. Једна од кћери је изведена из манастира и удата, вероватно Урса, која се удала за Павла Брибирског (Шубића).¹²⁴

123 А. Узелац, Б. Радовановић, „Црквена и световна политика краља Милутина према западним силама почетком 14. века – неколико нових запажања“, 599-600; Н. Цвитковац, „Црквена припадност краља Драгутина после 1291. године“, 364-365.

124 Петар Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, 71-72; Сима М. Ђирковић, „Краљ Стефан Драгутин“, 17. Детаљније о овоме в. М. Динић, „Кћери краља Драгутина“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 30 (1964), 239-242. Од Драгутинове деце Мор Вертнер наводи само Јелисавету, Владислава и Урошица, Wertner, Mór, *A középkori délszláv uralkodók genealogiai története: több genealogiai táblával*, 64-66.

ПИТАЊЕ КУЛТА СТЕФАНА ДРАГУТИНА У НАШОЈ ИСТОРИОГРАФИЈИ

Појам светости, култа и канонизације светих: кратак увод

Прожимање живота и религије, под којим се подразумевала танка граница између земаљског и светог, те нераздвојивост сфере световног и религијског, огледало се у присности са којом је средњовековни човек био у контакту са Богом у свакодневном животу. Свечи су у народној побожности представљали везу између земаљског и небеског света и њихово присуство је било издвојено унутар заједнице, деловање и поштовање култа светих била је нека врста легитимизације заједнице, а важан моменат колективне идентификације представљала је свест да свете мошти штите од непријатеља.¹²⁵ Источнохришћанска Црква светима је испрва називала највише црквене великодостојнике, живе и мртве, као и преминуле владаре, без обзира да ли су канонизовани, да би временом придев „свет“ и именица „светац“ били у употреби само за канонизована лица. Свети су добијали различите епитете, у зависности од врсте хришћанског подвига и врлина које су испољили у току живота, степена поднетих мука за веру и услова канонизације у оквиру одређене категорије светих. Основно становиште било је да светост није чин, те да светима

---

125 С. Марјановић-Душанић, *Смрт и светиосиј*, у: *Привајни животи у српским земаљама средњега века*, приредиле Смиља Марјановић-Душанић, Даница Поповић, Београд: Clío, 2004, 609.

нико не може дати светост, ако је, уз подразумевајућу благодат, нису сами испољили. Постоје различите класификације светих, уобичајена је подела на: праоце, пророке, апостоле и јеванђелисте, светитеље, односно свете оце, равноапостоле и просветитеље, мученике (свештенотученици, великомученици, преподобномученици, исповедници, страсотерпци), преподобни (пустињаци, столпници, безмолвници), праведни, бесребрници и безмитни, тј. безмездинци (Св. врачии нпр.), блажени и јуродиви. Према „традиционалној“ подели, свети се деле у четири категорије: 1) апостоли, праоци јеванђелисти; 2) истакнути свети оци и литургичари; 3) мученици, свети ратници и химнографи и 4) најнижи ранг – особе у монашком чину, свете жене и локални свети. Атрибут или име су многим светима придодати према пореклу, месту хришћанског подвига, занимању, личним особинама, делима, а атрибутска одређења постоје и у оквиру самих чинова. У источнохришћанској традицији, сваки чин, тј. категорија светих има типичан иконографски образац, тј. начин приказивања. Поштовање, одн. култ светих исказује се кроз назив „свети“, поштовање моштију и других реликвија, посвећење храмова, ословљавање у црквеним песмама, житијима и службама, тј. њихово слављење у виду помена са посебно састављеном службом за тај дан, у живопису, иконопису и другим уметностима.¹²⁶ Светитељ је термин који се користи за свете који су били у епископском или вишем звању.¹²⁷

Св. Јован Лествичник (525–608), аутор *Лествице*, ремек-дела источног аскетизма, у својој феноменологији светости износи основну идеју о методичком, постепеном духовном

126 *Енциклопедија њравославља*, књига трећа П-Ш, главни уредник Димитрије М. Калезић, Београд: Савремена администрација, 2002, 1691.

127 Протоиереј Г. Дьяченко, *Полный церковнославянский словарь*, 584, https://azbyka.ru/otechnik/Grigoriy_Djachenko/polnyj-tserkovnoslavjanskij-slovar18.html, приступљено 13. 01. 2017.

успињању према самом божанству, како би се кроз синтезу врлина разбио ланац страсти и постигло сједињење са Богом. У *Лествици* постоји паралелизам врлина и страсти, врста корелације, пошто сваку страст потискује по једна супротна врлина. Врлине које у ступњевима наводи Лествичник су страх Божији, покајање, храброст, послушност, трпљење, кротост, смерност, одн. понизност, расуђивање, чистота, вера, нада, љубав, бестрашће, те је, слободан од свих грешних страсти, пребогат у божанским даровима, бестрасник, заправо, светац.¹²⁸

Данас се под култом подразумева богослужење, целокупност свих облика који чине садржину хришћанског православног богослужења: молитва, стајање, клечање, дизање руку на молитви, метанисање и пропратне радње молитве. Сврха богослужења је да буди, одржава и негује религиозност у човеку и на тај начин се човек све више сједињује с Богом. Основни облици култа су реч, радња (молитва, појање, проповед), благослов и символ, литургички облик којим се изражава религиозна идеја.¹²⁹ Корене средњовековних култова можемо наћи у прослављању римских царева као живих светитеља, те у погребним обредима и поштовању ранохришћанских мученика. Да би дошло до организоване канонизације у хришћанској Цркви, морали су да претходе самоникли, локални култови светих.¹³⁰

128 Димитрије Богдановић, *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*, Београд: Византолошки институт, 1968, 61-76; Д. Јањић, *Прејодобни Пејтар Коришки*, Лепосавић: Институт за српску културу: Панорама; Зочиште: Манастир светих Козме и Дамјана; Београд: Академија Српске православне цркве, 2007, 101-133.

129 *Енциклопедија православа*, књига друга И-О, главни уредник Димитрије М. Калезић, Београд: Савремена администрација, 2002, 1075.

130 Раде Михаљчић, „Култ српских владара“, у: *Лексикон српској средњеј века*, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд: Knowledge. 1999, 342.

Под канонизацијом светих подразумева се проглашење и црквено поштовање као светог човека који је био на гласу по побожности и честитом животу, кроз нарочити поступак од стране више црквене власти. Мада је канонизација црквеноправни институт, она се јавља на основу локалног култа и побожног поштовања. Канонизација представља признање од стране Цркве одређеног њеног преминулог члана за светог и установа култа је неопходна последица чињенице признања објективне светости, те је канонизација истовремено и дозвола Цркве о поштовању умрлог члана, а светост се узима као услов канонизације. Римокатоличка црква разликује канонизацију од беатификације, при чему је канонизација прописивање култа целој Цркви, а беатификација допуштање култа у одређеном делу Цркве.¹³¹ У Грчкој цркви¹³² су при канонизацији узимани као услови светост живота и чуда, те нетљеност мошти или благопријатни мирис мошти. У Руској цркви потребни су проналажење мошти, чуда и свети живот.¹³³ Према православном црквеном праву, како наводи Никодим Милаш, канонизација светих уведена је од 11. века, а њу је могао да спроведе у дело искључиво архијерејски сабор¹³⁴, мада је Српска црква често прихватала самоникле и спонтано настале култове. У словенским земљама најпопуларнији је био култ владара-мученика. Ако се анализирају мученички култови светих владара 11. века, видне су сличности

---

131 *Енциклопедија њавославља*, књига друга И-О, 949-950.

132 Формирањем помесних аутокефалних цркава, током 19. века, јурисдикција Цариградске патријаршије се сужава. Грчка православна црква аутокефална је од 1850. године. Под садашњу јурисдикцију Цариградске патријаршије улазе Грци верници у Цариграду, епархије у Турској, неколико додеканеских епархија, као и Света гора.

133 *Енциклопедија њавославља*, књига друга И-О, 949-950.

134 Никодим Милаш, *Православно црквено њраво*, друго поправљено и умножено издање, Мостар: Издавачка књижарница Пахера и Кисића, 1902, 598.

светог и које представљају израз светитељске моћи¹⁴⁰, постају један од носилаца црквене организације. Култ је резултат делатности и друштвеног програма интелектуалне и политичке елите, али и потребе да се прикаже основна улога светог као посредника између небеског и земаљског. Да би се успоставио култ светог потребно је да постоји писано житије, која су прожета топосима, тј. утврђеним начинима саопштавања прихваћених образаца и порука које су очекиване у датом контексту, на тај начин се откривају узвишене претпоставке светости који су важили у одређеној епохи. Целовит модел култа у источнохришћанској пракси обухватао је хагиолошко-литургијске саставе, тзв. ритуални елемент, затим визуелно-материјални елемент, који је представљала икона свеца, и корпорални елемент, који се односи на мошти које се излажу виђењу и додиру. Према типологизацији светих владара у Срба, коју доноси Смиља Марјановић-Душанић, прву целину представља култ „светог оснивача“ (култ Св. Симеона), другу монашко-аскетски култови (Св. Сава (рођен око 1175–1236), култ краља Драгутина и делом култ краљице Јелене (умрла 1314)), трећу чине династички свети владари, а четврту култови нових мученика Св. кнеза Лазара (рођен око 1329–1389) и Св. Стефана Дечанског (1322–1331).¹⁴¹

140 О појму *реликвија* в. Д. Јањић, „Свете мошти и канони помесних и васељенских сабора“, у: *Vizantijsko-slovenska čtenija 1: zbornik sa naučnog skupa održanog 25. novembra 2017. godine na Univerzitetu u Nišu*, [urednik Dragiša Bojović], Niš: Univerzitet, Centar za vizantijsko-slovenske studije: Međunarodni centar za pravoslavne studije: Centar za crkvene studije, 2018, 87-96; Д. Поповић, *Ризница сјасења: култи реликвија и српских свейих у средњовековној Србији*, Београд: Балканолошки институт САНУ; Нови Сад: Матица српска, 2018.

141 С. Марјановић-Душанић, *Свейи краљ – култи Стефана Дечанског*, 85-90, 98-99; Д. Поповић, „Култ краља Драгутина – монаха Теоктиста“, у: Д. Поповић, *Под окриљем свейшости: култи свейих владара и реликвија у средњовековној Србији*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006, 139.

Лоза Немађића, Дечани

Питање култа Стефана Драгутина

Архиепископ Данило II (1324–1337) је главни аутор несумњиво најсложенијег дела српске средњовековне књижевности, *Животоа краљева и архиепископа српских*, или *Даниловој зборника*. Даје нам слику политичког, културног и црквеног развоја раног 14. века. Садржи податке о Немањићима од Радослава (1228–1234) до првих година Душанове владе (1227–1335) и о црквеним поглаварима од архиепископа Арсенија (1233–1263) до патријарха Јефрема (1375–1379, 1389–1392), у периоду 1233–1375. Већина житија има структуру хагиографије, док су нека изложена у краћој форми, тако да подсећају на хронике. На овом зборнику радила су најмање четири писца. Према Гордону Мак Данијелу, скоро сва житија написана су између 1317. и око 1340. године. Два су додата касније, последње 1375. г. Сам Данило је творац већине главних биографија, Уроша (1243–1276), Драгутина, Јелене, Милутина (1282–1321), Арсенија, Јевстатија I (1279–1286) и можда Јоаникија (1272–1276).¹⁴²

У својим житијима Данило II приказује животе водећих личности Цркве и државе. Биографски прикази су у оквирима канона црквенословенске хагиографије. Усмерени су на личности које су биле свете или су као такве приказиване и требало им је указати поштовање. Данило казује много тога ван данашњег схватања историје и реалности.¹⁴³ Сваки рад је био написан одвојено са циљем да задовољи различите захтеве. Садржина, стил и донекле однос аутора према свом предмету разликује житија једно од другог. *Житије краљице Јелене* карактерише више реторских медитација и молитви од *Житија*

142 Гордон Мак Данијел, „Данило II“, у: Данило, *Животоа краљева и архиепископа српских*. *Службе*, 1988, 11–12.

143 Станислав Хафнер, „Данило II као средњовековни историограф“, у: *Архиепископ Данило II и његово доба*, уредник Војислав Ј. Ђурић, Београд: САНУ, 1991, 132–133.

краља Драгуйшина и Жиција краља Милушина. Милутиново житије више делује као витешки подухват него живот свети-теља. Свако житије захтева да се сагледа у свом историјском и књижевном контексту.¹⁴⁴

Властита дефиниција Данила II као историографа често се поклапа са грчким схватањем *historia*. Сматрао се обавезним да извештава о ономе што је чуо и разумео и о ономе о чему су неки стари људи могли сведочити и причати.¹⁴⁵ У Даниловој фразеологији је већи удео елемената који се односе на земаљско него код других старосрпских писаца. Наилазимо уз обавезна општа места (топосе) хагиографије и на велики део општих места државне идеологије, династичке историографије, владарских врлина, владарских похвала и приказа ратова.¹⁴⁶ Житија представљају мешавину књижевних врста и типова текстова, о чему сведочи карактеристична композиција – молитве, делови повеља, унутрашњи монолози, дијалози са душом, поуке, тужбалице, похвале.¹⁴⁷

Данилов текст прожет је естетиком аскетизма, која је настала у средини византијског монаштва, а чијих су се монашких идеала, поред монаха, придржавали или њима тежили и други узорни хришћани. Међу њима је било доста владара који су добровољно примали ризу и у манастирима завршавали свој живот. Естетика аскетизма била је недостижни идеал на који се могло гледати са чуђењем и страхопоштовањем. Тај идеал следили су и владари из породице Немањића, који су се махом замонашивали пре смрти, почев од оснивача, Стефана Немање.¹⁴⁸

144 Г. Мак Данијел, „Данило II“, 17.

145 С. Хафнер, „Данило као средњовековни историограф“, 134.

146 *Истио*, 135.

147 *Истио*, 136.

148 Милунка Митић, „Свето писмо у Жицију краљице Јелене од архиепископа Данила II“, у: *Српска књижевност и Свето писмо*, Београд, 1997, 61.

Према Радмили Маринковић, године 1317, после смрти Јелене 1314. и Драгутина 1316, написана су њихова житија са циљем да се покаже Милутинова предност над Драгутиновом лозом да влада српском државом. Све што није било у интересу култа Немањића, Милутиновог програма и православља изостављено је. Успостављење Драгутиновог култа је, с друге стране, осујећено, вероватно да би се оспорила светост Драгутиновог огранка лозе Немањића. Живот краљице Јелене је прича о братској слози под окриљем разумне и свете мајке. Краљица Јелена се непрекидно моли за своје синове, краља Драгутина и краља Милутина.¹⁴⁹ Данило је осећао потребу за помирењем браће, која су била у сукобу крајем прве деценије 14. века, а сукоб је трајао до 1311. или 1312. године. Помирење је Данило приписао Јелени и исказао посетом Јелениних снаја Симониде и Каталине њеном гробу, што се вероватно десило у другој половини 1314. или током 1315. године.¹⁵⁰ Јелена је синовима дала упутство „да живе у братској љубави, да обојица чине богоугодна дела и штите своју отаџбину“. Према Данилу, синови су је послушали, али помирење није било потпуно, јер Драгутин није присуствовао мајчином погребу. Он је после извесног времена пошао да се поклони гробу своје мајке, а затим се састао са братом у Милутиновом двору у Паунима у, како Данило описује, атмосфери љубави и слоге.¹⁵¹ Помирење је учвршћено заједничком посетом Каталине и Симониде Јеленином гробу.¹⁵² Милутину је било важно да своје односе са братом Драгутином,

149 Радмила Маринковић, „Владарске биографије из времена Немањића“, *Прилози за КЈИФ* 1-2 (1978), 12.

150 Б. Стојковски, „Краљица Јелена и Угарска“, у: *Јелена: краљица, монахиња, светишћелка*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2014, 45.

151 Данило, *Живоџи...*, 103-104.

152 Г. Мак Данијел, „Данило II“, 18-20; Р. Маринковић, „Како читати Данилов зборник“, у: *Архиепископској Данило II и његово доба*, уредник Војислав Ј. Ђурић, Београд: САНУ, 1991, 228.

од кога је 1282. примио управљање земљом, прикаже идеалним. Мајка која је заступала такве односе и била света, могла је томе користити.¹⁵³ Циљ је био да се покаже како је Милутин легитимно преузео престо, без сукоба са братом, као израз Божје воље.

Краљица Јелена, монахиња, и краљ Милутин, монах, Грачаница

Према Р. Маринковић, Данило се пасивно држао у развоју култа Драгутина. Приказао га је као идеалног владара и пример уздржљивости, али напоменуо да је краљ на смрти наредио да не ваде његово тело из гроба ако се јаве знаци чуда, јер је хтео и после смрти да буде кажњен за свој грех што је устао против оца. Наиме, Драгутин се 1276. године, уз подршку угарског краља, побунио против свога оца, краља Уроша (1243–1276) и збацио га са престола. Краљ Милутин је после Драгутинове смрти приграбио његове земље и заробио његовог сина Владислава, који је претендовао на престо, па је било потребе да се пише о Драгутину да би се показало да Милутин има право да тако поступи и задржи престо за своје

153 Р. Маринковић, „Владарске биографије из времена Немањића», 13.

наследнике.¹⁵⁴ Поред тога, према Леонтију Павловићу, Данило је овако поступио јер је Драгутин био ожењен римокатоликом Каталином и у блиским односима са угарским двором, оданим Риму. У Србији тог времена није одговарало црквенополитичкој ситуацији да се истиче Драгутинов култ. Данило је био привржен краљу Милутину и желео да истакне право његових наследника на српски престо, супротно одредбама споразума у Дежеву 1282, када је српски престо преузео Милутин после Драгутиновог пада са коња под Јелечом.¹⁵⁵

Према Данилу, како објашњава Р. Маринковић, Драгутин је имао све услове да буде добар и благочастив владар и није хтео да устане против оца, али је на то био присињен. Када је пао са коња и сломио ногу више није могао да предводи војску. То је схватио као Божји знак и повукао се са власти, предао престо брату Милутину. Добровољно је прихватио испаштање, чиста срца се одрекао престола и светачког ореола. Драгутинова биографија је приказала главну личност као великог грешника који се искрено каје, он ипак није светац, а ни владар ратник. Пише да је Драгутин и после напуштања престола владао једним делом земље, имао војску и двор, али о његовим ратовањима нема спомена. Она ће бити описана у *Животоју краља Милутиина*. По својим тенденцијама биографија краљице Јелене и краља Драгутина се потпуно слажу и допуњују.¹⁵⁶

---

154 *Исјо*, 14; Данило Други, *Животоји краљева и архиепископа српских*. Службе, Београд: Просвета, 2008, 93.

155 Леонтије Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца: историјско-еџнографска расправа*, Смедерево: Народни музеј, 1965, 258.

156 Р. Маринковић, „Владарске биографије из времена Немањића», 14-15.

Стефан Драгутин, Лоза Немањића, Дечани

Такође, Р. Маринковић сматра да је биографију краља Милутина Данило написао 1324. да пружи подршку Милутиновом култу. У њој је истицао ктиторску делатност српског краља, наводећи да је подигао четрдесет православних цркава. О њему је писао као о великом и узорном поборнику Православне цркве. Однос између браће је идеалан, али се истиче Милутинова надмоћ, благонаклона владарска заштита коју пружа брату у заједничким походима. Данило је тежио да истакне Милутинову моћ и способност да води државу, па према томе је и требало да је води. Драгутин је представљен као владар који живи под заштитом моћног брата.¹⁵⁷

Према Милану Кашанину, краљ Драгутин је за Данила „многострадални Јов“, грешник пред собом што је оцу одузео престо, те се предао животу испуњеном аскетским подвизима, да би се пред смрт замонашио и узео име Теоктист, мада се зна да је Драгутин активно учествовао у државном животу и водио ратове, учествовао у борбама за угарски престо. Како сматра М. Кашанин, Данило је имао два разлога да представи Драгутина као грешника који се каје, те је као блиски сарадник краља Милутина бранио принцип легитимитета Милутина и његових наследника и штитио Српску цркву тако што је порицао везе Драгутина са римокатоличким светом.¹⁵⁸

Према Даници Поповић, о култу краља Стефана Драгутина може се говорити само условно и сматра се изузетном појавом у српској култној пракси средњег века. Такође, Д. Поповић износи да постоје несагласности око времена настанка Драгутиновог житија и да је изворни Данилов спис претрпео две измене за кратко време. Прво је интерполиран или изнова написан завршни део житија, а око 1340. краљева биографија

---

157 *Исѿо*, 15.

158 Милан Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, друго издање, Београд: Просвета, 1990, 221.

подељена је на *Жиџије краља Уроша* и *Жиџије краља Драгута*. Стефан Драгутин сахрањен је у Ђурђевим Ступовима у Расу, чији је био други ктитор, а постоје претпоставке да се краљев гроб првобитно налазио у Цркви Светог Ђорђа, пре него у капели улазне куле и састојао се од подземне гробнице обележене мермерним саркофагом. Тело није подизано из гроба и није дошло до његовог објављивања и излагања у кивоту, као завршног чина и потврде светитељства. Мали број извора из каснијег периода не оповргавају чињеницу коју је Данило изнео, да тело није подизано, али и указују на то да је краљев гроб веома поштован. *Служба краљу Милутину* Данила Бањског из 1380. године, која истовремено прославља Драгутина и краљицу Јелену, у својој деветој песми има стихове који могу посредно водити закључку да је Драгутин сматран светим. Монаси Дамјан и Павле у писму из 1597. спомињу „свето тело краља Драгутина“. Из исказа Трношког родослова из 18. века следи да је до средине овог века краљев скелет био у целини сачуван, а тек касније је распарчан и имао више власника. Александар Гиљфердинг наводи у 19. веку да је Новопазарац Знобић опљачкао мошти и продавао у деловима. Плод забуна или легенди су подаци о краљевим моштима у чачанској цркви, а предањем, према Д. Поповић, треба сматрати и податак о мироточивости Драгутинових моштију у *Московском Србљаку* и рукописном *Зборнику Митрополији Михаила*, јер је „култ“ краља Драгутина добио нови подстицај у другој половини 18. и у 19. веку.¹⁵⁹

---

159 Д. Поповић, „Култ краља Драгутина – монаха Теоктиста“, 121-122, 136-139; Д. Поповић, *Српски владарски гроб у средњем веку*, Београд: Институт за историју уметности Филозофског факултета, 1992, 136, 176-177, 180; К. Horvat, „Novi historijski spomenici za povjest Bosne i susednih zemalja“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 21 (1909), 56-57; Јанко Шафарик, „Србский летописаць изъ почетка 16-г столетия“, *Гласник Друштва србске словесности* 5 (1853), 52; Александар Ф. Гиљфердинг, *Пушовање по Херцеговини, Босни и Старој Србији*, Сарајево: Веселин Маслеша, 1972, 131; Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, 90-91.

Како даље објашњава Д. Поповић, Драгутин је добио житије, али не и службу, његова светост никад није потврђена иконом или посветом цркве, а краљево тело се није објавило, тј. није подигнуто из гроба до најраније крајем 17. века, те је Драгутиново тело било лишено харизматског, благодатног дејства, мада је његов гроб у Ђурђевим Ступовима уживао велико поштовање. На крају се износи закључак да изгледа уверљиво мишљење да је интерполирани завршетак Драгутиновог житија о забрани објављивања моштију имао за циљ да спречи образовање култа у пуном облику и да обезбеди наслеђивање Милутиновој породичној грани.¹⁶⁰

Према С. Марјановић Душанић, устаљено је мишљење да је Данило био Милутинов човек, али из *Житија краља Драгута* сазнајемо да је био близак и са Драгутином, ако не његов духовник, свакако човек од краљевог поверења, који је био упућен у душевне патње и подвизавање будућег монаха Теоктиста. *Житије краља Драгута* је оличје заокружене приче о монашком подвигу, у духу начела монашког живота и топоса о напуштању власти. С. Марјановић Душанић доводи у питање став да је забрана објављивања моштију требало да спречи образовање култа краља Драгутина и обезбеди наслеђе светородне лозе Милутиновој династичкој грани, јер се поставља питање зашто је Драгутин уопште добио житије. Хагиограф Данило II кроз реченицу да Драгутин одлази у државу сремске земље после споразума у Дежеву истиче јасан топос прелаза, тј. представља Драгутина као краља којем круна владавине представља тренутак његовог напуштања престола ради замонашења, а све преостало време проведено на власти је борба за веру и чекање на тренутак одласка. Данило је припремио читаоца да је краљ после Дежева у суштини живео као монах и да Дежево посматра као Драгутинову одлуку о абдикацији

---

160 Д. Поповић, „Култ краља Драгутина – монаха Теоктиста“, 139-140.

и тиме се истиче аскетски карактер Драгутиновог *Житија*. Према С. Марјановић Душанић, Данило је осмислио програм да житије монаха Теоктиста буде нека врста модела житија владара-монаха и аскете, те се место на којем се говори о забрани отварања гроба ради подизања тела може схватити као чин радикалне аскезе. Када се појавила интерполација и када се Данилов Зборник коначно уобличавао више није било активних Драгутинових наследника, а у светој лози Немањића био је потребан модел владара аскете, у који се уклапала доследна примена аскетских начела монаха Теоктиста.¹⁶¹

Стефан Драгутин, Стефан Милутин и Стефан Дечански,
Црква Св. Ђорђа у Тополи

161 С. Марјановић-Душанић, *Свети краљ – кули Стефана Дечанског*, 237, 132-139.

ЗАКЉУЧАК

Када се сагледа живот и делатност Стефана Драгутина, кроз кључне моменте, у односу према двама хришћанским црквама, очигледно је да је била присутна сарадња и са једном и са другом. Са Римокатоличком црквом Драгутин је улазио у преговоре и сарадњу махом из политичких разлога, пошто је био ожењен римокатоликињом и владао областима које су биле под јурисдикцијом Римокатоличке цркве, а и сам је узимао учешће у борбама за угарски престо. С друге стране, у областима којима је управљао радио је на јачању православне црквене организације и учествовао у обнови српских епископија, које су се у претходном периоду угасиле. Живот је завршио као православни монах Теоктист, ктитор је Цркве Светог Ахилија у Ариљу. И поред добрих односа са Римокатоличком црквом, његова православна вероисповест и рад на јачању Српске цркве утицала је да не добије право на угарски престо. Сарадња и поштовање према обема Црквама је уобичајени продукт тога времена, јер су Немањићи од почетка били у добрим односима са Западом и Западном црквом. Западни утицаји у српским земљама су стално присутни од Стефана Немање и изражени све до Милутиновог времена, када византијске традиције постају преовлађујући узор у уметности, култури, па и политици. Српска архитектура раног периода има одлике романичке уметности, Стефан Немања је прешао из римокатоличке у православну веру, велики део верника у српској држави био је римокатоличке вероисповести, поготово

у Зети, римокатолички живаљ је доприносио развоју трговине и рударства у Србији и имао своје парохије, краљевска круна Стефана Првовенчаног дошла је из Рима, добри односи са Папством и западним државама били су присутни, Немањићи су се у контексту политичких односа у Европи често женили римокатоликињама. Таква симбиоза западних утицаја са неговањем српске православне традиције и државних интереса, била је један од кључних елемената захваљујући којим је српска држава заузимала важно место међу тадашњим државама и била цењена као важан међународни фактор.

Са друге стране, тринаести и почетак четрнаестог века српске историје је по професионалном питању веома нејасан. Јасно је да су Немањићи били вођени политичким интересима, али примећујемо у односима према Римокатоличкој цркви и нешто више од тога, као што смо видели код Јелене, Драгутина и Милутина. Поред преговора о унији, Милутин је био и ктитор истакнутих римокатоличких богомоља, бенедиктинских опатија Св. Сергија и Вакха и Св. Богородице Ратачке. Листа сведока Ратачке повеље говори да је и Милутин, идући стазама своје мајке, за своје сараднике узимао људе из римокатоличке хијерархије. Изгледа да је постојала сарадња Српске православне и Римокатоличке цркве на одређеном ступњу, нарочито у Приморју.

Све се ово може објаснити у светлу преговора са Папством, али остаје питање – да ли су српски владари можда поштовали, ценили и помагали обе вероисповести и из личних осећања, сматрајући и једну и другу легитимним представницима хришћанске екумене, истовремено чувајући државне верске и политичке интересе? Чак и међу високом српском црквеном хијерархијом изгледа да је било личности у којима није било толико непријатељства и одбојности према римокатолицизму. Трзавице око унионистичке политике довеле су до смене

српског архиепископа Данила I, а извесно је да је благонаклоног става Српске цркве према унији било. Не знамо ништа о ставу Српске цркве у преговорима 1308, па стога не можемо потпуно искључити могућност да су неки црквени великодостојници можда пристајали уз Милутинову политику уније. Све ово остаје без одговора, али представља питања која се могу поставити и правце у којима треба размишљати.

Преговори 1308. године су свакако започели због тешке међународне ситуације која се одразила и на Балкану. Српској средњовековној држави било је важно да има аутокефалну Цркву, јер се тиме Србија изборила за више место на хијерархијској лествици европских држава и Цркава и повећала свој међународни углед. Преговори са Папством и његови захтеви су угрожавали ове политичко-верске интересе, јер би Српска црква морала да прихвати ауторитет и старешинство Рима и изгубила тешко стечена права током 13. века. Од Србије и њене Цркве се тражило сувише, није било речи само о јединству, већ и потчињености. По нама, Милутин је одбио папске предлоге да би сачувао важне српске црквено-политичке тековине и извукао Србију из неповољног спољнополитичког положаја. Отворено непријатељство римокатолицизма и православља у 13. веку, по нама, није постојало у српској држави, већ чак међусобна сарадња. Радило се о дипломатским играма око јурисдикције и примата, која се нису тицале вере нити манифестовале само у односима двеју Цркава, већ и између владара и црквених великодостојника римокатоличког Запада.

Сарадња српске државе са Римокатоличком црквом била је потребна да би се одржали добри односи са Папством и Западом и омогућио заједнички живот римокатоличког и православног становништва у српској држави, пре свега у Зети. Такође, римокатолички житељи Приморја и унутрашњих српских земаља (рудари Саси, трговци из Дубровника и других

приморских, па и италијанских градова) имали су изузетан значај за развој занатства, рударства, трговине и економски полет Србије. Било је у интересу државног привредног уздицања да им се обезбеде добар третман, услови и привилегије, пре свега исповедање вере и оснивање римокатоличких парохија. Доказ ове сарадње је учешће краљице Јелене, краљева Драгутина и Милутина у обнови римокатоличких богомоља, Јеленино и Милутиново издавање повеље римокатоличком манастиру Св. Богородице Ратачке, чији су сведоци представници високе римокатоличке и православне хијерархије, затим повеља племићкој породици Жаретића, чији је представник Марин био барски надбискуп, изасланик и близак сарадник српске владарске породице.

Из претходно изложеног, јасно је да у науци тренутно постоје два става о суштини култа Стефана Драгутина, поткрепљена изворима. Први став се развио из ранијег времена, од дела Леонтија Павловића, Радмиле Маринковић, а разрађује га и прихвата Даница Поповић. Овај став се заснива на мишљењу да је систематски спречавано образовање култа краља Драгутина да би се обезбедило наслеђе светородне лозе Милутиновој породичној грани. У новије време Смиља Марјановић-Душанић, једнако убедљиво доноси мишљење о програму култа владара-аскете који је намењен Драгутину, те се забрана подизања моштију на тај начин сматра чином радикалне аксезе. Питање у историографији остаје отворено, а лепота, богатство и напредак историографије огледа се у разноврсности интерпретација.

ИЗБОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Geanokoplos, Deno J. *Emperor Michael Palaelogus and the West*, New Hamden: Archon books, 1973.
- Gill, Joseph, *Byzantium and the Papacy 1198–1400*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1979.
- Ippen, Theodor, „Alte Kirchen und Kirchenruinen in Albanien“, *Wissenschaftliche Mitteilungen auss Bosnien und Herzegovina* 7 (1900), 231-242.
- Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean After 1204*, ed. B.Arbel, B. Hamilton, D. Jacoby, London 1989.
- Moorman, John R. H. *A History of the Franciscan Order: From Its Origins to the Year 1517*, Oxford: The Clarendon Press, 1968.
- Niermeyer, J. F. *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden, 1976.
- Rinaldi, Odorico, *Annales ecclesiastici ab anno MXCVIII*, tomus 14, Romae, 1648.
- Southern, Richard W. *Western Society and the Church in the Middle Ages: The Pelican History of the Church* 2, London: Penguin Books, 1988.
- The Cambridge Medieval History* 6, *Victory of the Papacy*. Edited by J. R. Tanner, C. W. Previt -Orton and Z. N. Brooke, Cambridge: Cambridge University Press, 1929.
- Theiner, Augustin, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* I, Romae, 1859.
- Theiner, Augustin, *Vetera monumenta Slavorum meridionalem historiam illustrantia* I (1198–1549), Romae, 1863.
- Thomas Archidiaconus, *Historia Salonitana*, ed. F. Ra ki, Zagrabiae, 1894.
- Wertner, M r, *A k z pkori délszláv uralkodók genealogiai t rt nete: t bb genealogiai táblával*, Temesv r: Nyomatott a csan d-egyh zmegyei k nyvsajt n, 1891.

- Антоновић, Милош, „О узроцима смењивања жичког архиепископа Данила I“, *Зборник радова Византолошкој инстџији* 34 (1995), 107-115.
- Антоновић, Милош, „Србија и Лионска унија: неуспео покушај приближавања“, у: *950 година од Великој раскола (1054) и 800 година од њада Цариграда у руке крстиаша (1204)*, Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2004, 113-131.
- Антоновић, Милош, „Црквена политика краља Милутина у северној Албанији у светлу западноевропских извора“, у: *Манастир Бањска и доба краља Милутина*, уредник Драгиша Бојовић, Центар за црквене студије, Ниш, Филозофски факултет, Косовска Митровица, Манастир Бањска, 2007, 19-30.
- Благојевић, Милош, Дејан Медаковић, *Историја српске државности* I, Нови Сад: САНУ, Огранак, Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа, 2000.
- Благојевић, Милош, „Основна знамења српских краљева и архиепископско достојанство“, у: Милош Благојевић, *Немањини и Лазаревићи – Српска средњовековна државност*, Београд: Завод за уџбенике, 2005.
- Богдановић, Димитрије, *Јован Лесћвичник у византџијској и старој српској књижевности*, Београд: Византолошки институт, 1968.
- Божић, Иван, „Коњ добри и оружје“, *Зборник Мајнице српске за друштвене науке* 13-14 (1956), 85-92.
- Bubalo, Đorđe, Katarina Mitrović, Radmila Radić, *Jurisdikcija Katoličke crkve u Sremu*, Београд: Službeni glasnik, 2010.
- Бубало, Ђорђе, *Српска земља и њоморска у доба владавине Немањина*. Књ. 1, *Од Сабора у Расу до Сабора у Дежеву*, Београд: „Филип Вишњић“, 2016.
- Византџијски извори за историју Јуославије VI*, Византолошки институт САНУ, Београд 1986.
- Gál, Judit, „IV. Béla és I. Uros szerb uralkodó kapcsolata“, *Századok* 147, 2 (2013), 471-499.
- Гиљфердинг, Александар Ф., *Путовање њо Херцеџовини, Босни и Старој Србији*, Сарајево: Веселин Маслеша, 1972.

- Д'Амико, Роза, „Ватиканска икона Јелене Анжујске и легендарна *Икона цара Констинтина*: иконографски и политички аспекти српске светиње у Риму“, у: *Ниш и Византија* 10 (2011), Град Ниш: Универзитет, Нишки културни центар, Ниш, 2012, 305-322.
- Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига шеста, Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, 1988.
- Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*, Београд: Просвета, 2008.
- Динић, Михаило, „Однос између краља Милутина и Драгутина“, *Зборник радова византолошког института* 3 (1955), 49-82.
- Динић, Михаило, „Кћери краља Драгутина“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 30 (1964), 239-242.
- Доментијан, *Животи Светиога Саве и Светиога Симеона*, превео Лазар Мирковић, са предговором Владимира Ђоровића, Београд: СКЗ, 1938.
- Дьяченко, Г., *Полный церковнославянский словарь*, 584, https://azbyka.ru/otechnik/Grigoriy_Djachenko/polnyj-tserkovnoslavjanskij-slovar18.html, приступљено 13. 01. 2017.
- Ђурић, Иван, „Дежевски сабор у делу Данила II“, у: *Архиепископ Данило II и његово доба*, Београд: САНУ, 1991, 169-195.
- Енциклопедија православа*, књига трећа П-Ш, главни уредник Димитрије М. Калезић, Београд: Савремена администрација, 2002.
- Енциклопедија православа*, књига друга И-О, главни уредник Димитрије М. Калезић, Београд: Савремена администрација, 2002.
- Живковић, Валентина, „Проповеднички редови у касносредњовековном Котору“, *Историјски часопис* 50 (2003), 67-85.
- Живковић, Тибор, Владета Петровић, Александар Узелац, *Анонимна опис Еуропае ориенталис/Анонимов опис Источне Европе*, критичко издање текста на латинском језику, превод и филолошка анализа Драгана Кунчер, Београд: Историјски институт, 2013.
- Загарчанин, Младен, „Манастир Ратац и краљица Јелена“, у: *Јелена: краљица, монахиња, светишњелка: шемајски зборник радова посвећених краљици Јелени*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 85-115.

- Ивановић, Милош Б. „Насилне промене на српском престолу у Даниловом зборнику“, у: *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности* 7, главни уредник Гордана Јовановић, Деспотовац 2017, 113-127.
- Ивковић, Милка, „Установа младој краља у средњовековној Србији“, *Историјски гласник* 3-4 (1957), 59-80.
- Исаиловић, Невен, Александра Фостиков, „Уговор о веридби Владислава II Немањића и Констанце Морозини“, *Мешовића траја* 39 (2018), 7-46.
- Историја српског народа* I, Београд: Српска књижевна задруга, 1994.
- Историја Црне Горе* 2/1, Титоград: Редакција за историју Црне Горе, 1970.
- Јанковић, Марија, *Ејпскојије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Београд: Историјски институт, Народна књига, 1985.
- Јањић, Драгана Ј., „Нека питања о положају Браничевске епископије“, у: [Научни скуп] *Пек и Звизд [одржан у Кучеву 26. августа 2014. године]*, [главни и одговорни уредник Миодраг Стојановић, Рача: Центар за митолошке студије Србије; Кучево: Библиотека “Никола Сикимић Максим”, 2014, 69-88.
- Јањић, Драгана, „Канонскоправни аспект оснивања Бањске епископије“, *Анали Правној факултету у Београду*, Год. 60, бр. 2 (2012), 350-362.
- Јањић, Драгана, „Разлози установљавања Звечанске епископије“, *Зборник радова Филозофској факултету у Приштини*, год. 44, бр. 2 (2014), 147-162.
- Јањић, Драгана, „Римска црква и добијање краљевске круне 1217. године (канонски аспекти римских сабора)“, у: *Српска краљевства у средњем веку*, уредник Синиша Мишић, Краљево: Краљево: Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за историју, Центар за историјску географију и историјску демографију; Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, Одсек за историју; Универзитет у Нишу – Центар за византијско-словенске студије; Град Краљево, 2017, 127-145.
- Јањић, Драгана, „Свете мошти и канони помесних и васељенских сабора“, у: *Vizantijsko-slovenska čtenija 1: zbornik sa naučnog skupa održanog 25. novembra 2017. godine na Univerzitetu u Nišu*,

- [urednik Dragiša Bojović], Niš: Univerzitet, Centar za vizantijsko-slovenske studije: Međunarodni centar za pravoslavne studije: Centar za crkvene studije, 2018, 87-96.
- Јањић, Драгана, *Прејодобни Пејтар Коршики*, Лепосавић: Институт за српску културу, Панорама; Зочиште: Манастир светих Козме и Дамјана; Београд: Академија Српске православне цркве, 2007.
- Јиречек, Константин, *Историја Срба I*, Београд: Слово Љубве, 1981.
- Јовић, Момир, *Србија и Римокајоличка црква у средњем веку*, Крушевац: Багдала, 1994.
- Калић, Јованка „Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године“, у: Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање, уредник Војислав Ђурић, Београд: САНУ, 1979, 27-53.
- Калић-Мијушковић, Јованка, *Београд у средњем веку*, Српска књижевна задруга, Београд, 1967.
- Коматина, Ивана, „Ана Дандоло – прва српска краљица?“ *Зборник Мајнице српске за историју* 89 (2014), 7-22.
- Коматина, Ивана, „*Велико краљевство од њрва*: крунисање Стефана Немањића и ‘традиција Дукљанског краљевства’, *Историјски часопис* 66 (2016), 15-34.
- Коматина, Ивана, Предраг Коматина, „Византијски и угарски Срем од 10. до 13. века“, *ЗРВИ* 55 (2018), 141-164.
- Коматина, Ивана, „Папска политичка теорија и практична политика: краљевство код Јужних Словена до краја 12. века“, у: *Краљевство и Архиепископија у српским и њоморским земљама Немањића*, уредници Љубомир Максимовић, Срђан Пириватрић, Београд, 2019, 31-50.
- Коматина, Ивана, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, Београд: Историјски институт, 2016.
- Копривица, Марија, „Држава краљице Јелене“, у: *Јелена: краљица, монахиња, светицељка*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 13-26.
- Краљевство и Архиепископија у српским и њоморским земљама Немањића*, уредници Љубомир Максимовић, Срђан Пириватрић, Београд, 2019.

- Крстић, Александар, „Кучево и Ждрело у светлу османских дефтера“, *Историјски часопис* 49 (2002), 139-162.
- Krstić, Aleksandar, „The Rival and the Vassal of Charles Robert of Anjou: King Vladislav II Nemanjić“, *Ванатика* 26 (2016), 33-51.
- Линч, Џозеф Х., *Историја средњовековне Цркве*, Београд: Слио, 1999.
- Ljetopis Pora Dukljanina*, ed. V. Mošin, Zagreb: Matica hrvatska, 1950.
- Мак Данијел, Гордон, „Данило II“, у: Данило, *Животни краљева и архиепископа српских. Службе*, 1988, 9-24.
- Максимовић, Љубомир, „Србија и последице IV крсташког рата“, у: *Међународни научни симпозион 950 година од Великој раскола и 800 година од пада Цариграда у руке крсташа*, Београд 2004, 61-71.
- Маловић-Ђукић, Марица, *Копор у XIII и XIV вијеку*, Београд, 1987. (докторска дисертација)
- Маринковић, Радмила, „Владарске биографије из времена Немањића“, *Прилози за КЈИФ* 1-2 (1978), 3-20.
- Маринковић, Радмила, „Како читати Данилов зборник“, у: *Архиепископа Данило II и његово доба*, уредник Војислав Ј. Ђурић, Београд: САНУ, 1991, 225-233.
- Marić, Dragomir, *Papstbriefe an serbische Fürsten im Mittelalter*, Sremski Karlovci: Srpska književna štamparija, 1933.
- Марјановић, Драгољуб, *Византијски свети и Српска црква у 13. и 14. веку*, Нови Сад: Mediterran Publishing, 2018.
- Марјановић-Душанић, Смиља, *Свети краљ: култ Стефана Дечанског*, Београд: Слио, 2007.
- Марјановић-Душанић, Смиља, *Владарске инсигније и државна симболика у Србији од XIII до XV века*, Београд: САНУ, 1994.
- Марјановић-Душанић, Смиља, *Владарска идеологија Немањића*, Београд: Српска књижевна задруга, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Слио, 1997.
- Марјановић-Душанић, Смиља, *Смрт и светлост*, у: *Приватни живот у српским земљама средњег века*, приредиле Смиља Марјановић-Душанић, Даница Поповић, Београд: Слио, 2004.

- Милаш, Никодим, *Православно црквено право*, друго поправљено и умножено издање, Мостар: Издавачка књижарница Пахера и Кисића, 1902.
- Миљковић, Бојан, „Немањићи и Свети Никола у Барију“, *Зборник радова Византолошкој инститиуи* 44 (2007), 275-294.
- Митић, Милунка, „Свето писмо у Житију краљице Јелене од архиепископа Данила II“, у: *Српска књижевност и Светио писмо*, Београд, 1997, 61-70.
- Mitrović, Katarina, *Benediktinci na području Barske nadbiskupije i Katorske biskupije (9. stoljeće–1571)*, Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore; Kotor: Kulturni centar „Nikola Đurković“ – Gradska biblioteka i čitaonica, 2015.
- Митровић, Катарина, Дејан Радичевић, „Католичке заједнице на подручју Шумадије“, у: *Шумадија у XV веку*, уредници Сениша Мишић, Марија Копривица, Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2018, 101-125.
- Митровић, Катарина, Дејан Радичевић, „Католичка парохија у Руднику“, у: *Рудник и Венчац са околином у средњем веку и раној модерни: тематски зборник са научног скупа одржаног 21. октобра 2017. године у Народном музеју у Аранђеловцу*, уредници Сениша Мишић, Дејан Радичевић, Марко Шуица, Аранђеловац: Народни музеј Аранђеловац, Центар за историјску географију и историјску демографију, Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2018, 85-98.
- Митровић, Катарина, „Католичка парохија у Брскову“, *Милешевски записи* 9 (2012), 25-34.
- Митровић, Катарина, „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“, у: *Јелена: краљица, монахиња, светишељка*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 65-81.
- Митровић, Катарина, „Краљевство од искона: Барска (арх)иепископија и Дукља“, у: *Српска краљевства у средњем веку*, уредник Сениша Мишић, Краљево: Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за историју, Центар за историјску географију и историјску демографију; Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, Одсек за историју; Универзитет у Нишу – Центар за византијско-словенске студије; Град Краљево, 2017, 47-86.

- Митровић, Катарина „Сукоб барског надбискупа и которског епископа око јурисдикције над католичким парохијама у средњовековној Србији“, у: *Сјоменица академика Симе Ђирковића*, главни и одговорни уредник Срђан Рудић, Београд: Историјски институт, 2011, 289-305.
- Михаљчић, Раде, „Култ српских владара“, у: *Лексикон српској средњег века*, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд: Knowledge, 1999, 342-343.
- Мишић, Синиша, Радивој Радић, *Србија 1217.: насјанак краљевине*, Београд: Еволута, 2016.
- Monumenta Montenegrina IV/1, Arhiepiskopija barska*, priredio i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević; preveo Mile Bogeski, Podgorica: Istorijски институт Crne Gore, 2001.
- Мргић, Јелена, *Северна Босна: 13-16. век*, Београд: Историјски институт, 2008.
- Nikčević, Vojislav D. *Prvosveštena stolica u Baru: Tri oltara jedne vere*, u: *Monumenta Montenegrina IV/1, Arhiepiskopija barska*, priredio i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević; preveo Mile Bogeski, Podgorica: Istorijски институт Crne Gore, 2001, 7-24.
- Новаковић, Стојан, *Законски сјоменици српских држава средњег века*, Београд: Лирика, 2005.
- Острогорски, Георгије, *Историја Византије*, Београд: Народна књига-Алфа, 1998.
- Павловић, Леонтије, *Култови лица код Срба и Македонаца: историјско-епографска расправа*, Смедерево: Народни музеј, 1965.
- Петковић, Владислав, „Свети Сергије и Вах“, у: *Народна енциклопедија СХС*, IV, Загреб: Библиографски завод, 1929, 64.
- Петровић, Соња, „Нешто о општим местима: *џаг са коња*“, у: *Словенско средњовековно наслеђе: зборник посвећен Ђорђу Трифуновићу*, Београд: Чигоја штампа, 2001 (штампано 2002), 443-462.
- Поповић, Даница, „Култ краља Драгутина – монаха Теоктиста“, у: Д. Поповић, *Под окриљем свештоси: култи свештих владара и реликвија у средњовековној Србији*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006, 121-142.

- Поповић, Даница, *Под окриљем свейшосџи: кулџи свейших владара и реликвија у средњовековној Србији*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006.
- Поповић, Даница, *Ризница сџасења: кулџи реликвија и срџских свейших у средњовековној Србији*, Београд: Балканолошки институт САНУ; Нови Сад: Матица српска, 2018.
- Поповић, Даница, *Срџски владарски ѓроб у средњем веку*, Београд: Институт за историју уметности Филозофског факултета, 1992.
- Пурковић, Миодраг, *Авињонске џаје и срџске земље; Свейшиџељски кулџови у сџарој срџској држави*, Горњи Милановац: ЛИО, 2002.
- Радојчић, Никола, *Законик цара Сџефана Душана 1349. и 1354.*, Београд: Научно дело, 1960.
- Радојчић, Светозар, *Порџреџи срџских владара у средњем веку*, Скопље: Музеј Јужне Србије у Скопљу, 1934.
- Rački, Franjo, „Pismo prvovenčanog kralja srpskog Stjepana I papi Honoriju III god. 1220”, *Starine* 7 (1876), 53-55.
- Рокаи, Петар, Золтан Ѓере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Исџорија Мађара*, Београд: Слио, 2002.
- Smičiklas, Tadija, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Sv. 7, Listine godina 1290-1300*, Zagreb: JAZU, 1909.
- Спремић, Момчило, „Свети Срђ под млетачком влашћу (1396-1479)“, у: *Прекинуџ усџон – срџске земље у џозном средњем веку*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005, 143-193.
- Станковић, Влада, *Краљ Милуџин (1282–1321)*, Београд: Фреска, 2012.
- Станојевић, Станоје, „Краљ Драгуџин“, *Годишњица Николе Чуџића* 45 (1936), 1-18.
- Станојевић, Станоје, *Борба за самосџалносџи Каџоличке цркве у немањџићкој држави*, Београд, 1912.
- Стојановић, Љубомир, *Сџаре џовеле и џисма I/1*, Београд: СКА, 1929.
- Стојановић, Љубомир, *Сџари срџски заџиси и наџџиси III*, Београд: СКА, 1905.

- Стојковски, Борис, „Августинци и доминиканци у средњовековном Срему“, у: *Средњовековна насеља на тлу Војводине: историјски догађаји и процеси*, уредник Ђура Харди, Сремска Митровица: Историјски архив »Срем«, Нови Сад: Филозофски факултет, 2013, 149-161.
- Стојковски, Борис, „Историјски преглед живота и деловања фрањеваца у средњовековном Срему“, у: *Војвођански просјор у контексту европске историје: зборник радова*, уредник Владан Гавриловић, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за историју, 2012, 101-113.
- Стојковски, Борис, „Краљица Јелена и Угарска“, у: *Јелена: краљица, монахиња, свейишљка*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 41-47.
- Стојковски, Борис, „Сремски бискупи 1229-1534“, *Испраживања* 23 (2012), 161-180.
- Тодић, Бранислав, „Апостол Андреја и српски архиепископи на фрескама Сопоћана“, у: *Трећа југословенска конференција византолога*, Београд / Крушевац: Византолошки институт САНУ, Народни музеј Крушевац, 2000, 361-379.
- Ђирковић, Сима, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ђук, *Сјаро српско рударство*, Београд: Вукова задужбина, Нови Сад: Прометеј, 2002.
- Ђирковић, Сима, „Земља и град Мачва“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 1-4 (2008), 3-20.
- Ђирковић, Сима, „Католичке парохије у средњовековној Србији“, у: Сима Ђирковић, *Работници, војници, духовници*, Београд: Equilibrium, 1997, 240-259.
- Ђирковић, Сима, „Краљ Стефан Драгутин“, *Рачански зборник* 3 (1998), 11-20;
- Ђирковић, Сима, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд: Српска књижевна задруга, 1964.
- Ђоровић, Владимир, „Један нови извор за српску историју из почетка XIV века“, *Прилози за КИФ* 4, (1924), 67-74.
- Убичини, А. „Уговор о савезу и пријатељству међу Карлом од Валоа и посланицима српског краља Уроша“, *Гласник Српској ученој друштва* 27 (1870), 310-341;

- Узелац, Александар „‘Кан’ Ногај, краљ Милутин и српско-татарски сукоби крајем XIII века“, *Војноисторијски гласник* 1 (2009), 9-31.
- Узелац, Александар, Бојана Радовановић, „Црквена и световна политика краља Милутина према западним силама почетком 14. века – неколико нових запажања“, у: *Свети цар Константин и хришћанство I*, уредник Драгиша Бојовић, Ниш: Центар за црквене студије, 2014, 598-608.
- Ферјанчић, Божидар, „Србија и византијски свет у првој половини XIII века (1204–1261)“, *Зборник радова Византолошкој институцији* 27-28 (1989), 103-148.
- Харди, Ђура, „Господари и банови оностраног Срема и Мачве у XIII веку“, *Сјоменица Историјској архива Срем* 8 (2009), 65-80.
- Харди, Ђура, „О Мачви средином XIII века“, *Сјоменица Историјској архива Срем* 10 (2011), 32-44.
- Харди, Ђура, „Петроварадин – ‘престоница’ једног Анжујца“, у: *Средњовековна насеља на тлу Војводине: историјски догађаји и процеси*, уредник Ђура Харди, Историјски архив “Срем”, Филозофски факултет, Сремска Митровица; Нови Сад, 2013, 243-279.
- Хафнер, Станислав, „Данило II као средњовековни историограф“, у: *Архиепископ Данило II и његово доба*, уредник Војислав Ј. Ђурић, Београд: САНУ, 131-139.
- Hafner, Stanislav, *Studien zur altserbischen dynastischen Historiographie*, Munich: Verlag R. Oldenbourg, 1964.
- Horvat, Karlo, „Novi historijski spomenici za povjest Bosne i susednih zemalja“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 21 (1909), 1-104; 313-424; 505-518.
- Цветковић, Бранислав, „Краљица Јелена и фрањевци“, у: *Јелена: краљица, монахиња, светицијелка: тематски зборник радова посвећених краљици Јелени*, уредник Катарина Митровић, Брвеник: Манастир Градац, 2015, 119-135.
- Цвитковац, Немања, „Архиепископ Данило II, „хришћанска вера“ и фрањевци“, *Баштина* 44, 1 (2018), 121-137.
- Цвитковац, Немања, „Верска политика Стефана Драгутина Немањића у светлу српске и хрватске историографије“, *Теолошки гласник* 50, 1 (2017), 101-114.

- Цвитковац, Немања, „Црквена припадност краља Драгутина после 1291. године“, *Башићина* 48 (2019), 355-371.
- Šarkić, Srđan, „Rex iunior – jedna mađarska ustanova u srednjovekovnom srpskom pravu“, u: *Mustafa Imamović: 45 godina naučnog i publicističkog rada: zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju: University Press; Gradačac: Javna biblioteka „Alija Isaković“, 2010, 169-173.
- Шафарикъ, Янко, „Србский летописаць изъ почетка 16-г столетия“, *Гласник Друштва србске словесности* 5 (1853), 17-112.
- Sufflay, Milan, „Pseudobrocardus. Rehabilitacija važnog izvora za povijest Balkana u prvoj polovini XIV vijeka“, *Vijesnik zemaljskog arhiva* 13 (1911), 142-150.

SUMMARY

STEPHAN DRAGUTIN – RELIGIOUS POLICY AND CULT

Stephan Dragutin (1276-1282 Serbian king, “king of Srem” 1284-1316), son of king Stephan Uros I (1243-1276) and queen Helen (died 1314), the older brother of king Stephan Milutin (1282-1321), is certainly one of the most interesting personalities of the Serbian Middle Ages. Personality and activity of Stephan Dragutin are closely related to the lives and work of his father, brother and mother. Among the most important aspects of Stephan Dragutin’s activities are his relations with the Roman Catholic and the Serbian Orthodox Church. What draws particular attention is the specific way in which Dragutin (i.e. monk Theoktistos/Theoctistus) is venerated in the Serbian Church. This work provides a brief overview of the relations of king Dragutin with the Roman Catholic Church, which are reflected in his correspondence with the popes (often as a part of the policy of Hungary, with which Dragutin was inextricably linked), Dragutin’s participation in the reconstruction of Roman Catholic churches and his representations on Roman Catholic icons. On the other hand, Dragutin worked on the reconstruction of Serbian Orthodox diocese in areas under his administration.

The matter of religion in 13th- and 14th-century Serbia raises many questions. It is clear that the Nemanjics were driven by political interests, but, when it comes to Helen, Dragutin, and Milutin’s relations with the Roman Catholic Church, we notice

perhaps something more than that. In addition to the union negotiations, Milutin was also the rebuildier and donor of prominent Roman Catholic sanctuaries, the Benedictine abbeys of Sts. Sergius and Bacchus and Saint Virgin Mary of Ratac. The list of witnesses to the Ratac Charter says that Milutin also cooperated with people from the Roman Catholic hierarchy, following the paths of his mother. There appears to have been a degree of cooperation between the Serbian Orthodox and Roman Catholic Church, especially in the Littoral.

All of this can be explained in light of the negotiations with the Papacy, but the question remains – whether the Serbian rulers may have respected, valued and assisted both religions out of personal feelings, deeming both legitimate representatives of Christian ecumenism, while safeguarding state religious and political interests? Even among the high Serbian church hierarchy, there appear to have been individuals who harboured little hostility and aversion to Roman Catholicism. Tensions about unionist politics led to the dismissal of Serbian Archbishop Danilo I, and it is clear that there was a favorable attitude of the Serbian Church towards the union in certain circles. We know nothing about the position of the Serbian Church in the 1308 negotiations, and therefore we cannot completely rule out the possibility that some church dignitaries may have agreed with Milutin's Union policy. All of this remains unanswered, but it presents questions that can be asked and directions in which to think.

The negotiations in 1308 certainly began because of the difficult international situation, which was also reflected in the Balkans. It was important for the Serbian medieval state to have an autonomous Autocephalous Church, as Serbia thus gained a higher place on the hierarchical ladder of European states and Churches and increased its international reputation. Negotiations with the Papacy and its demands threatened these political-religious

interests, as the Serbian Church would have to accept the authority and command of Rome and lose its hard-won rights during the 13th century. Serbia and its Church were being asked for too much, not just unity but also subordination. In our view, Milutin rejected the papal proposals in order to preserve important Serbian church and political heritage and to pull Serbia out of disadvantage. The open hostility of Roman Catholicism and Orthodoxy in the 13th century, in our view, did not exist in the Serbian state. It was a diplomatic game about jurisdiction and primacy, which did not concern religion nor manifested only in the relations of the two Churches, and involved both the Serbian rulers and ecclesiastical dignitaries of the Roman Catholic West.

The co-operation of the Serbian state with the Roman Catholic Church was needed in order to maintain good relations with the Papacy and the West and to enable the Roman Catholic and Orthodox population to live together in the Serbian state, especially in Zeta. Also, Roman Catholics of the Littoral and inland Serbian countries (Saxon miners, merchants from Dubrovnik and other coastal and even Italian cities) had a great importance for the development of crafts, mining, trade and the economic boom of Serbia. It was in the interest of the state's economic uplift to provide them with good treatment, conditions and privileges, above all the confession of faith and the establishment of Roman Catholic parishes. Evidence of this cooperation is the participation of Queen Helen and kings Dragutin and Milutin in the restoration of Roman Catholic sanctuaries. Furthermore, one ought to recall Helen and Milutin's charter to the Roman Catholic monastery of St. Virgin Mary of Ratac, whose witnesses are representatives of the high Roman Catholic and Orthodox hierarchies, or indeed the charter issued to the noble family of Zaretic, whose representative Marin was the archbishop of Bar, an envoy and a close associate of the Serbian ruling family.

From the foregoing, it is clear that there are currently two positions taken by scholars about the essence of the cult of Stefan Dragutin, backed up by sources. The first position developed from an earlier time, from the work of Leontije Pavlovic and Radmila Marinkovic, and is elaborated and accepted by Danica Popovic. This position is based on the view that the development of the cult of King Dragutin was systematically prevented in order to secure the legacy of a generous lineage to Milutin's branch of the family. More recently, Smilja Marjanovic-Dusanic has been equally convincing about the program of the ascetic ruler cult intended for Dragutin, and the ban on raising the burial remains is thus considered a radical ascetic act. The question in historiography remains open, and the beauty, richness and progress of historiography is reflected in the variety of interpretations.

РЕГИСТАР ИМЕНА И ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА

- Авињон 59
Адам, Гијом 44
Акрополит, Георгије 37
Албанија 18, 36, 41
Алберт Аустријски 59
Александар IV, папа 24
Андрија III, угарски краљ 54, 57, 58
Андроник II Палеолог 20, 58
Анжујци 19, 40, 55, 58
Антоновић, Милош 38
Апор, Владислав 58-60
Ариље 48
Арпадовићи 55, 57
Арсеније, српски архиепископ 70
Балдуин II Куртне 58
Балкан в. Балканско полуострво
Балканско полуострво 11, 15, 25, 40, 83
Баноштор 19
Баноштор 49
Бар 15-17, 19, 22, 24, 25, 34
Бари 9, 17, 57
Бач 19
Беатила, Антонио 56
Бела IV, угарски краљ 30, 31
Белефонс 58
Београд 48-50
Биберанис, Хајнце де 17
Бојана, река 55
Бока Которска 22
Бонифације VIII, папа 24, 54
Борис, Св. 67
Босна 15, 16, 18, 24, 53-55
Браничево 48, 50-51
Бранковићи 67
Брсково 16
Бугарска 36, 40
Будим 19, 61
Василије, босански епископ 54
Вацлав, Св. 67
Велика Морава 51
Венеција в. Млетачка република
Византија в. Византијско царство
Византијско царство 7, 11, 20, 22, 37, 41, 42
Витербо 35, 37
Владислав Немањић, син краља Стефана Драгутина 8, 54, 55, 58, 61, 73

- Влашка 18
Вукан Немањић 12
Гацко 30, 32, 34
Гентил, легат 60, 61
Гљеб, Св. 67
Горњи Ибар 32
Градониќ, Петар 58
Григорије IX, папа 21, 49
Григорије X, папа 35-37, 40, 51
Далеки исток 18
Далмација 12, 13, 18, 24-26
Дандоло, Ана 12
Дандоло, Енрико 12
Данило I, српски архиепископ
37, 38
Данило II, српски
архиепископ 31, 32, 34, 42,
43, 46, 54, 70-79
Дежево 42-45, 47, 78
Динић, Михаило 45
Дирнкрут 31
Доментијан 67
Доминик, Св. 18
Домније, которски бискуп 17
Драч 15
Дрман, бугарски великаш 50
Дубровник 15-17, 19, 20, 34, 83
Дукља в. Зета
Ђаково 54
Ђер 18-19
Ђироламо д'Асколи
в. Никола IV, папа
Ђурђеви Ступови 77-78
Емерик, угарски краљ 12
Енг 19
Еугубин, бискуп 49
Жофроа, барски надбискуп 27
Задар 25
Захумље 13, 15, 30
Земун 19
Зета 12, 13, 17, 18, 22-26, 32
Зета, река 15
Илок 19
Иноћентије III, папа 12
Истра 24
Италија 19, 21
Јадран 24
Јевстатије, српски
архиепископ 70
Јелена, српска краљица 7, 8, 19,
22, 24, 25, 32-34, 38, 47-48, 52,
56, 61, 68, 70-79, 81-84
Јелеч 42
Јелисавета, кћер Стефана
Драгутина 61
Јелисавета, угарска краљица 48
Јефрем, српски патријарх 70
Јоаким III, трновски
патријарх 37
Јоаникије, српски архиепископ
38, 39, 70
Јован II де Плано Карпини,
барски надбискуп 26-27
Јован Владимир, Св. 67
Јован Лествичник, Св. 64-65
Јован Тесалијски 36, 41
Карло I Роберт 55, 58, 61
Карло II Напуљски 57, 58
Карло Анжујски 35-37, 40, 41
Карло Мартел 58

- Карло од Валоа 20, 58-60
Каталина, српска краљица 8,
30-33, 43, 50, 72, 74
Катарина, кћер Стефана
Драгутина 61
Кашанин, Милан 76, 84
Кина 22, 51
Кипријан, папски легат 51
Климент IV, папа 35
Климент V, папа 59, 60, 61
Коматина, Иавана 39
Корчула 16
Котор 16, 17, 19, 24, 25
Куделин, бугарски великаш 50
Кучево 48, 51
Ладислав IV Куманац, угарски
краљ 30, 34, 40, 51, 57
Лазар Хребељановић 68
Лазаревићи 67
Латинско царство 40
Лион 36, 37
Липљан 16
Лоран, барски надбискуп 27
Луј IX Свети 35
Лукарић, Марко 59
Мак Данијел, Гордон 70
Манђелос 19
Манојло Сарантен Харитопул,
патријарх 14
Маргарита, кћер Стефана
Драгутина 61
Марин, папски легат 51, 53
Маринковић, Радмила 72-76, 84
Марјановић Душанић, Смиља
68, 78-79, 84
Мартин IV, папа 41
Мачва 43, 48-49
Милаш, Никодим 66
Миљковић, Бојан 56
Митровица 19
Михаило VIII Палеолог 35-38,
40-41
Михаиловић, Трифун 59
Млетачка република 12, 41, 59
Мљет 17
Морача, река 15
Морозини, Констанца 54, 55, 58
Морозини, Михаило 54, 58
Мрњавчевићи 67
Немањићи 7, 22, 23, 55, 67,
70-79, 81-84
Никеја 13-14
Никола III, папа 41
Никола IV, папа 37, 49, 51-53, 56
Ниш 16
Орвијето 41
Острогон 19
Павле Брибирски (Шубић)
20, 61
Павле из Угарске 18
Павловић, Леонтије 74, 84
Палермо 41
Пауни 72
Пахимер, Георгије 44
Пашман 25
Петар Арагонски 41, 42
Петроварадин 58
Петровић Његош, династија 67
Плав 32
Пожун 19

- Поповић, Даница 76-78, 84
Превлака 14, 16, 22
Призрен 15, 16
Приморје 17, 19, 34, 51, 83
Радослав Немањић 70
Рас 15, 16
Рашка 24
Риета 51, 52
Рим 13, 34, 35, 36, 40
Рогозна 42
Рудник 48
Рудолф Хабзбуршки 41
Сава Немањић в. Св. Сава
Сава, река 49
Св. Арханђел на Превлаци,
манастир 14
Св. Димитрије на Сави 19
Св. Сава 14, 68
Свач 19, 24
Света земља 36, 51
Света Марија на Острву
зечева 61
Света Марија Ратачка,
манастир 22, 82, 84
Света Столица 7, 9, 57
Свети Ахилје у Ариљу 81
Свети Иринеј, манастир 19
Свети Никола у Барију 47, 56
Свети Петар у Риму,
базилика 56
Свети Срђ и Вахх на Бојани,
манастир 22, 48, 55, 82
Симеон Мироточиви
в. Стефан Немања
Симонида, српска краљица
50, 72
- Сирмиј 15
Скадар 19, 55
Скадарско језеро 15, 16, 22
Славонија (Далмација),
фрањевачка провинција 24,
25, 53
Соли 48
Сопоћани 39
Сплит 15
Србија 7, 15-17, 20, 24, 31, 36,
39, 40, 42, 44, 51, 52, 83-84
Срем 48-49
Станојевић, Станоје 34
Стефан I Котроманић 61
Стефан V, угарски краљ 30,
31, 32
Стефан Дечански 68
Стефан Душан 70
Стефан Немања 39, 67, 68, 71
Стефан Немањић 11-13, 17,
23, 39
Стефан Првовенчани
в. Стефан Немањић
Стефан Урош I 7, 12, 29-33,
37-39, 70-79, 80-84
Стефан Урош II Милутин 7, 8,
20, 29, 30, 33-34, 41-48, 50,
52, 56, 57, 59, 60, 61, 70-79,
81-84
Стон 16
Стони Београд 19
Тадва 19
Теодор I Ласкарис 14
Тодић, Бранислав 38
Тома, епископ 54
Топлица 12

Травунија в. Требиње	Усора 48, 55
Требиње 12, 13, 15, 32	Филип Тарентски 58
Ђирковић, Сима 48	Франкавила 19
Угарска 7, 12, 15, 18, 19, 29, 30, 31, 45, 48, 61	Фрањо Асишки, Св. 18, 25
Улцињ 19, 24-25, 55	Хвосно 12
Урошиц, син краља Стефана	Хонорије III, папа 13
Драгутина 8, 61	Хрватска 24
Урса, кћер Стефана	Хум в. Захумље
Драгутина 61	Цариград 11, 23, 51
	Цвитковац, Немања 54

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ПОПОВИЋ, Мирослав М., 1981-

Стефан Драгутин - верска политика и култ : прилози за биографију
/ Мирослав М. Поповић. - Лепосавић : Институт за српску културу,
2020

(Пирот : Pi-press). - 105 стр. ; 21 cm

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст.

- Библиографија: стр. 85-96.

- Summary: Stephan Dragutin - religious policy and culture. - Регистар.

ISBN 978-86-89025-54-5

а) Драгутин, српски краљ (1276-1316)

б) Римокатоличка црква -- Држава -- Србија -- 13-14в

321.17:929 Драгутин, српски краљ

322:272(497.11)"12/13"

COBISS.SR-ID 12934409

ISBN 978-86-89025-54-5

9 788689 025545